ЦІНА 50 СОТ. ЦІНА 50 ШАГ.

ВІСТНИК
ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 40 карбованців; піврічно—12 К. 6 карб.; квартально—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 29. Відень, 21-го липня 1918. Ч. 212.

Дві манїфестації.

Київські українські часописи доносять, що в столиці Української Держави відбули ся дві манїфестації, які є висловом двох напрямів, двох змагань, двох ідей, національно-української й державно української з одного боку та протиукраїнської й протидержавної з другого.

Дня 6 липня появили ся на вулицях Київа друковані оголошення про те, що в неділю 7 липня відбудеть ся в соборі св. Софії молебень „за здоровлє його царської величности, раба Божого Миколу Олександровича“... Вранці на цвинтарі довкруги собору зібрало ся чимало публики, а між нею кількасот Українців для протесту. Смішно було дивитись і слухати, як ґенерали — бувші команданти корпусу з румунського фронту розмовляли: „Вкінці ми дочекались! Погляньте довкола себе, яка маса народу й майже всї плачуть від радости!“ В дійсности було так, що крім нищихорих на трахому, в яких ішли сльози з очей, нїхто й не думав плакати.

По скінченню служби Божої ославлений Евлогій відчитав буцїм-то пропозицію вірних, щоб відслужено молебень за царя. Українці грімко запротестували: не треба, але провідник чорносотенців на Україні далї говорив: „Хоч церква стоїть і поза політикою, але я уважаю потрібним, православні христіяне, помолити ся тут за раба Миколу яко за людину, що багато постраждала“... Закінчив свою промову словами: „Хоч святиня і зруйнована, але все-таки святиня єсть“...

Безсоромні слова Евлогія вигнали всїх присутних Українців демонстративно з церкви. Коли по скінченню молебня зявили ся на цвинтарі монархісти з піснею „Боже, царя храни“, з боку Українців почуло ся грімке: „Вже воскресла Україна“ й чорна сотня замовкла. Українська публика відспівала ще на-вколїшках перед памятником Хмельницького вічну память гетьманови Мазепі й „Заповіт“ Шевченка. Відповідь Українців на московську чорносотенну провокацію була спокійна, зорґанїзована й духово-сильна.

Друга манїфестація відбула ся три днї пізнїйше. На 10 липня припадають роковини полтавської катастрофи, день невимовного суму для свідомого Українця й Українки, день загально-національної жалоби. Рада військового товариства „Батьківщина“ видала заздалегідь з сього приводу таку відозву: „Перейняті глибоким жалем у роковини катастрофального національного нещастя на широких полях під Полтавою 1709 р. дня 10 липня о 12 год. по півдні, ми, сини безмежно дорогої нам Матери-України, кличемо всїх, у кого б'еть ся ще серце, повне святої любови до Рідного Краю, спомянути незлим тихим словом всїх лицарів наших, що поклали житте своє в сей надто трагічний в нашій історії день. Помолимо ся за душу великого народнього страдника гетьмана Івана Мазепу. Всїх, що родив ся під стріхою, під рідною стріхою, у кого на устах бренить наша мова, кому дорога доля й воля Вітчини, у кого болить душа від наруги надо всїм, що святе для українського почуття, всїх вас закликаємо прийти до храму св. Софії навколїшки Бога благати прощення тим нерозумним, хто не став поруч з великим Гетьманом в оборону прав на вільний розвиток, щасливе житте України. Нехай піднесеть ся в молитвах разом з кадильним димом до ніг предвічного Творця — Бога України наш стогін благальний, щирий“.

Відозва зробила своє. В середу 10 липня припинилась робота майже по всїх мінїстерствах і нижчих установах, де працюють Українці. Всї зібрали ся на подвірї собору св. Софії, бо тут відправляла ся панахида за того, що рятував Україну з московських гадючих обіймів, зате в середині собору в столиці Української Держави архиєреї — московські зайди, удержувані державними українськими грішми — правили молебень за останнього ката України на царськім престолї—Миколу Олександровича. Будучі українські покоління, коли культ Мазепи стане насущною потребою кождого українського серця, оповідатимуть про се казку з тисяч і одної ночі й не повірять, що таке було можливе за першого року істнування Української Держави.

Та вернїм до справи. Перед панахидою в присутности владики Назарія з збором священства промовив о. Крамаренко, що віддав справедливість тїням могутнього лицаря України, тавруючи зрадником того, хто поневолив і потоптав вільний український народ. Панахиду відправив владика Назарій з величньою повагою. По молебнї відспівано „Заповіт“ і пролунала „Слава гетьманови Мазепі!“

Як на силу утихнуло від національного гимну й патріотичних пісень, заімпровізовано нашвидку віче, на якім Отамановський поставив ухвалене одноголосно внесеннє, що всенародне українське віче, зібране в жалібні роковини смерти Мазепи на майданї св. Софії в Київі, домагаєть ся негайного перенесення з чужини до столиці України тлїнних останків Івана Мазепи, Петра Дорошенка й Пилипа Орлика та похоронення Івана Мазепи в соборі св. Софії поруч з домовиною князя Ярослава Мудрого. Для переведення в житте сієї ухвали вибрано комітет з назвою: „Лїґа національної гідности“.

Настрій був піднесений. Хоч по вулицях ще в ночі розлїплено подекуди оповіщення, що манїфестація не буде допущена, сформував ся похід, правда, по суперечках з „державною вартою“, яка щойно тодї уступила ся. Манїфестанти рушили по Володимирській. Попереду несли портрет Мазепи. В половинї манїфестації полїцїянти спинили її, наслїдком чого натовп розбив ся на двоє. Частина повернула по Софійській на Хрещатик.

Головну частину манїфестантів привітав на Володимирській коло ґубернської народньої управи голова Всеукраїнської Земської Спілки С. Петлюра. Його підхопили на руки

серед окликів „слава“ й похід на кілька хвиль припинив ся. Потім маніфестанти рушили далї, завернули по Бульвару вниз, а опісля по Хрещатику. Весь час лунали співи. Маяли прапори з чорними жалібними биндами. Поліціянти то зпереду забігали, спиняли, то мирно йшли позаду маніфестантів. На думськім майдані виринули вони наче зпід землї й обступили маніфестантів, а декого з попереднїх арештували. Маніфестанти розділили ся на гуртки й помалу розійшли ся.

Обидві маніфестації кидають характеристичне світло на ту боротьбу, яка виникла тепер на Україні на національнім і державнім ґрунті. Дві сили стали до бою. По однім боцї бачимо властивих господарів української землї, котрі мають за собою все свідоме українство, по другім московських зайд і тих з „политих чорнилом, московською блекотою“, до зденаціоналізованих душ котрих ще не встигло продерти ся світло національної свідомости й почуттє їх обовязку в теперішнїм такім відповідальнім часї супроти свого Рідного Краю, соками якого живуть, й його працюючих мас, які в потї чола щоденний хлїб для них приготовляють. По однім боцї бачимо національно-свідомих Українців і прихильників української державности, по другім всї ті елєменти, що не можуть погодити ся і з самостійним розвитком України, тим більше в формі окремої від Московщини незалежної Української Держави.

Обидві маніфестації велять нам сподївати ся, що українство вступило в останню стадію боротьби й еманципації з московських впливів. І побіда українського табору буде певна, коли в нїм згуртують ся єдні духом і змаганнєм усї українські верстви до поодиноких одиниць включно. Тодї щойно буде забезпечена незалежність Української Держави, тодї щойно Українська Держава вступить на шлях давньої слави в міжнароднїх відносинах.

Анатема.

10 липня відбула ся на цвинтарі собору св. Софії урочиста панахида по рабу Божому гетьманови Іванови в перший може—принаймнї прилюдно—раз після великої трагедії українського народу під Полтавою та трагічної смерти її головного дїяча на чужинї, в Бендерах. Більш двохсот років на Україні примусом відправляли ся урочисті молебнї з подякою зате, що разом з козацькими трупами засипано в могилї під Полтавою волю України, що силою хитрощів, лукавства та підкупу, а на полях Полтави й збройною силою, ідея московського централїзму на довгий час перемогла ідею державно-політичного, а разом з тим і культурного саморозвитку українського народу. Замість плачу — сміх, замість суму—злі радощі переможця, замість „вічної памяти“ рабу Божому гетьманови Іванови та воїнам, що положили своє життє під Полтавою за Україну, та сумного панахидного трезвону—многа лїта „благочестивійшому, самодержавнїйшому“ і радісний великодний трезвін, замість благословення та вдячности нащадків тому, хто будував і обдарував храми Божі й манастирі на Україні,— анатема йому в самім серці України, в київській св. Софії!.. Коли-ж і як саме вперше проголошено ту анатему?

Але чогось Українцеви страшно розгортати книгу історії, страшно й соромно... Бо ту анатему, хоч і з Петрового наказу, проголошено устами Українців...

Те, що стало ся у Глухові, а потім і в Москві, після перемоги Петра над Іваном, соромом покриває наші обличчя. Українці з вищих кол тогочасного духовенства виявили таке „усердє не по розуму“ в нарузї над переможеним супротивником Петровим, яким самих Росіян перевершили... „Великия ради та багатия милости та таки й страху ради“ вони все зробили, щоб покласти яко мога чорнїйше тавро огиди на „зрадника“ й наруги над ним. Значить, не дуже далеко сягала їх історична память: вони забули, що яких небудь 55 років передтим представники української церкви гіркими сльозами обливали ся, просячи Богдана не єднати ся з Москвою, передбачаючи, до чого те єднанне доведе. Москва зламала переяславський трактат, відібрала права й вольности українського народу і ясно, як Божий день, що вірний син України, коли взяв у руки гетьманську булаву, тим самим брав на себе і святий обовязок повернути ті права назад. Таких людей суд історії зрадниками не визнає. Але сучасники, сумнївно, чи щиро, зате з великим усердєм голосили про зраду... Як відомо, Мазепа втїк від Петрової помсти за межі досягання, над ним не була сила помстити ся та покарати його так, якби того бажало ся переможцеви. Отже улаштовано спеціяльну церемонїю, яка-б собою уявляла присутнїм картину можливої кари й помсти. Ся церемонїя відбула ся у Глухові 5 листопаду (1709 р.). Все обставлено надзвичайно театрально. На високім помостї поставлено шибеницю, а під нею фіґуру Мазепи в андріївській стьожцї. На поміст вийшли Меньшиков з Головкіним, розірвали патент на кавалєра ордену, прочитано велерічиве писанне про доброзичливість і благодійність Петра до Мазепи та невдячність самого Мазепи, зірвано андріївську стьожку, а потім фіґуру повішено. Се зробила державна влада. Нїякого обурення в грудях автора сих рядків намальована вище картина не викликає. Се зробили чужі люде, і зробили те, що взагалї роблять некультурні переможцї над своїми ворогами. Але як поставили ся до сього українські кола того часу? Одні мовчали, бо щось говорити було дуже небезпечно, а инші ще й від себе додали, і додавали ті, кому се нї в якім разї не личило...

11 листопаду, чи то з Петрового наказу, чи своєю волею, приїздять до Глухова київський митрополит Йоасаф Кроковський і переяславський епископ Захарія Корнилович. 12-го листопаду в Троїцькій церкві, де присягав гетьман, відправлено службу Божу, а потім урочистий молебень, по ньомуж проголошено анатему й вічне прокляттє „злодїєви та зрадникови“ Мазепі, а новгород-сївєрський протопоп Афанасій Заруцький виступив ще й з проповідю, в якій доводив справедливість сього прокляття.

Тут також не обійшло ся без церемонії, якої краще не бачили-б очі сучасників, картина якої лїпше не дійшла-б до тих їх нащадків, що не втратили сумлїння й здібности червонїти від сорому. І справдї червона фарба сорому й зараз заливає обличчє читача... У саму церкву внесено портрет Мазепи. Митрополит Йоасаф своїм святительським жезлом ударив портрет у груди, а духовенство, обернувши свічки до портрета, співало: „анатема, анатема, анатема“. Ледви чи з наказу митрополит взяв на себе ролю, яку аж страшно назвати власним її іменем!

У Москві також таки наш земляк Стефан Яворський, блюститель патріяршого престолу, стверджував сю глухівську анатему. В Успенськім соборі з уст сього владики пролунали на віки зафіксовані слова: „нам, зібраним в імя Господа Іисуса Христа і святих апостолів, дано від самого Бога вязати й розрішати, і аще що звяжемо на землї, буде звязано і на небесї. Зрадникови Іванови Мазепі за нарушенне клятви та зраду великому государеви—анатема!“ Всї присутнї архиєреї за ним проголосили тричі: „анатема, буди проклят!“. Так за 55 років перебування під московською владою занепало морально українське духовенство, так заїв його сервілїзм до остаточної втрати всякої людської гідности, не кажу вже, пастирської... Вони поваленому вже ворогови Петра, того самого невіри й блюзнїра, що на своїх розпустних вечірках ганебно знущав ся над усїма християнськими святощами, читали лекції вдячности, у своїй власній невдячности проголошуючи йому анатему, забувши все те добро, яке зробив він для церкви.

Отак „вдячні“ сучасники пошанували того, хто Україну покрив збудованими ним церквами. Хиба невідомі їм були великі жертви сього „зрадника“ на духовні й освітні цїли? Хто то побудував на Україні величні ще й тепер храми, обдарував найбільш шановані народом манастирі й церкви

багатими роскішними будовами, образами, дорогими річами? Навіть тепер, коли українська церква з царського наказу відреклась Мазепи, й всякі памятки від нього нищено, затирано всяку про нього память,—ще й тепер уся Україна повна тих ріжних памяток небувалої гетьманської щедрости для церкви. Печерську Лавру Мазепа відновив, обвів монументальними мурами, що й тепер дивують око глядача, поставив гарні брами з церквами на них, т. зв. святу браму й другу, т. зв. економську. Недурно його портрет на стіні вівтаря Лаврської церкви ховав ся до останніх часів. Але чи мала-б св. Лавра сміливість помолити ся за свого „здателя і благодітеля“ Богови? По Мазепиних ворогах там урочисто молили ся, а в св. Софії йому на всю Україну проголошувались прокльони, а на сторінках „Кіевлянина“ назва Мазепинця була лайливим словом, яке так любили вживати особливо київські панотці з щирих і лукавих прихильників єдиної неділимої...

В Пустино-Миколаївськім манастирі вібудував Мазепа нову величезну церкву св. Миколая. Вибудував наново брацьку церкву Богоявління і поставив новий будинок для Академії. Але на цвинтарі собору с. Софії щось не видно було панотців-професорів Академії, не побажали вони взяти участи в панахиді по тому, в чиїй хаті та йогож і лаяли до сього часу, та певно й далі ще лаятимуть з свого великого розуму.

Довго було-б перераховувати всї памятки Мазепи на Україні й поза нею. Навіть у церкві Гробу Господнього в Єрусалимі на великі свята замість антимінсу на престолі кладуть подаровану Мазепою срібну плиту, артистично гравіровану.

Панахида 10 липня вернула раба Божого Івана в лоно церкви. Чи будуть же після сього молити ся за нього принаймні хоч у брацькій церкві? Чи політичного світогляду, утвореного підручниками Рождественського й Іловайського, не перетворили й академичні катедри? — Доживемо до 22 серпня ст. ст.,— побачимо.

(Нова Рада). *М. Сивий.*

Гетьман Павло Скоропадський про актуальні справи на Україні.

Про політику кабінету висловив ся гетьман Павло Скоропадський в листї до предсїдателя Ради міністрів Хведора Лизогуба, принесенім київськими часописями з 8 липня. Ось його текст:

Шановний Хведоре Андрієвичу! Минуло 2 місяцї від того часу, як на Україні збудувалась нова влада й ви згодились стати найближчим моїм співробітником в справі відбудування Української Держави та складення кабінету міністрів. За сей час я мав можливість близько познайомити ся з Вами й переконати ся, що Ваші погляди та змагання вповнї відповідають моїм.

На моїх очах протїкає вся дїяльність Ваша, Ради Міністрів і окремих міністрів. Я знаю всю ту масу працї й енергії, котру Ви й закликані Вами в склад кабінету міністри вкладаєте в дїло, не жалкуючи, в повному змислї сього слова, ні своїх сил, ні здоровля. Ся виключна по своїй напруженості праця дала вже свої плоди й постепенно наладжують ся ті правові, економічні й фінансові основи, на котрих повинна відродитись нам рідна Україна.

Напрямок політики Вашого кабінету, який поставив собі метою закріпленнє на Україні сильної влади, законности, збудування могутньої, незалежної Української Держави на міцних національних і демократичних основах, — вповнї відповідають моїм поглядам і змаганням. Через те я уважаю особливо коштовним для мене обовязком зложити Вам і всїм панам міністрам мою глибоку подяку за те, що у виїмково важкім часї Ви всї допомогли мені покласти початок міцному будуванню Української Держави та й далї сьогодні, не покладаючи рук, працюєте на користь процвітання українського народу. Разом з тим я уважаю необхідним відмітити, що, не дивлячись на всю сю виїмково напружену працю, деякі питання первостепенної державної важливости все ще потребують прикладання особливих потуг з боку уряду.

Першим питаннєм в сїй области є невідповідаючий в деяких випадках підбір осіб, призначених на посади в Міністерстві внутрішніх справ, недостача згоди, а иноді навіть протирічність їх вчинків на місцях з цїлями й метами центрального уряду. Не можу поставити сього у вину Міністерству, бо вповнї розумію, як важко було зробити відповідний підбір осіб при сучасних умовинах.

Але я надаю сьому питанню особливо важливе значіннє. Необхідно мати на місцї людей твердих і рішучих, але так само необхідно, щоб сї люде працювали вповнї відповідно до духа й напрямку державної програми.

Друге питаннє се те, що основа наміченої мною аґрарної реформи до сього часу майже невідома в широких кругах населення, пояснюють ся ними неправдиво й сим складаєть ся крайне корисний ґрунт для найзлоумиснїйшої аґітації.

Третїм питаннєм є орґанїзація харчової справи й боротьба з спекуляцією. Під сим оглядом осягнених Урядом за минувші 2 місяцї результатів не можливо признати досить задоволяючими. Міжтим всї безладдя в сїй области викликають найсильнїйші незадоволення і рухи серед маси населення.

Врештї найсеріознїйшим питаннєм є відсутність до сього часу належного освідомлення для широких мас населення з дїяльністю Уряду, з його метами та змаганнями. З огляду на се плодотворна, направлена до добробуту українського народу дїяльність Уряду, яка проникнута змаганнєм до здобування самостійної незалежної України, — зостаєть ся невідомою не тільки в масї селянства, але навіть міському населенню. Мало того, на тімже ґрунтї виникає запекла й не зустрічаюча належного відпору аґітація проти сьогодні істнуючого Уряду. Я уважав необхідним повідомити Вас про все те через те, що в основу всїх моїх взаїмних відносин з моїми співробітниками я незмінно кладу повне довірре і повну відкритість і завжди дїлюсь з ними всїма моїми сумнївами, побоюваннями й надіями. Я переконаний про те, що вказані мною справи також будуть близько прийняті до серця Вами й панами міністрами, як вони були прийняті мною.

Я глибоко переконаний, що Ви, глибоко поважаний Хведоре Андрієвичу, й поважані Ваші співробітники міністри допоможете менї поконати як перераховані мною вище трудности, так і ті перешкоди, котрі стоять перед нами та які треба побідити на шляху осягнення загальної нашої великої задачі: збудувати на здорових національно-демократичних основах Українську Державу могутньою, самостійною і незалежною.

Приношу Вам запевненнє в глибокім моїм поважанні і щирім відданню Вам Павло Скоропадський.

В імени Ради міністрів відповів її предсїдатель Лизогуб, що „в єднанні з паном Гетьманом і в його довіррю Українське Правительство черпає і на далї черпатиме енергію для великої справи будування на твердих і національно-демократичних основах світлої будучини дорогої нам України, при чім за свій обовязок уважає, прийнявши до незмінного керування всї паном Гетьманом пороблені уваги, доложити всїх своїх сил для переведення їх у житте“.

Про другу з точок, підданих гетьманом Скоропадським під особливу увагу Ради міністрів, а саме про аґрарну реформу висловив ся ширше гетьман перед делеґацією хліборобів чотирьох ґуберній: харківської, херсонської, полтавської і волинської, яка дня 21 червня завітала до гетьмана, познайомила його з становищем на місцях і прохала, щоб уряд зорґанізував охорону, відновив судівництво, тверду владу та лад і далї

непохитно працював над установленнєм нормальних умов життя України.

Відповідаючи хліборобам, гетьман сказав ось що: „Ми вживаємо всіх заходів, щоб селянське трудове населенне не переносило всіх труднощів переходового часу. Мене вибрали й на менї лежить обовязок повернути лад Рідному Краєви. Зараз після вибрання я переїхав у помешканнє, в котрім вас приймаю. Становище було в той час дуже трівожне, але я сказав, що звідсїля не вийду, не зорганізувавши наново кабінет міністрів. Кабінет з одних лише міністрів зразу звичайно не міг приступити до службових справ і управи державою, доки не вдалось наново зорганізувати, а почасти змінити в міністерствах, які страйкували, урядовців і налагодити складний апарат державної управи. Законів поки-що нема, старі в більшости не підходять, отже треба скласти нові закони, котрі мають бути настільки всебічно освітлені, щоб приложенне їх зустріла країна яко бажаний акт. Я чудово розумію, що влада на місцях повинна бути в руках старостів. Одначе покликанне старостів на посади не таке просте й на вибір їх та покликаннє йде багато часу.

Ми розуміємо стан справи й разом з міністрами працюємо до самого ранку, стараючись скорійш скласти закони й перетворити земства, замінивши деяких людей людьми землї, щоб земства стали установами, які дають користь кращій частинї населення — хліборобам, котрих уважаємо за необхідне притягнути до управи. Аґрарний закон проводить ся, великі маєтки дїлитимуть ся, але треба переводити се не відразу й не безглуздо, памятаючи, що все багатство України в землї. Згадайте, що нам потрібна фабрична дїяльність, через що треба відноситись з великою обережністю до подїлу великих заводських маєтків.

Всї закони виробляють ся в комісіях. Волостні земства будуть цїлковито змінені й туди будуть покликані люде працї, люде землї — хлїборобы, а при тім я прошу можливо частїйше подавати відомости про їх дїяльність повітовим старостам. Я сьогодні-ж видам розпорядок про необхідність поїздок старостів по повітах.

Відповідаючи на окремі запити хліборобів, гетьман сказав: говорять серед народу, що землї не дадуть. Се неправда: закон розробляєть ся, але не можна його відразу видати, не рахуючись з історичним та юридичним боком питання. Великих маєтків більше не буде, земля передаєть ся хлїборобському населенню, але в скількости не більше 25 десятин в одні руки, при чім купівля землї одною особою в ріжних місцях також недозволена. За сим наглядатимуть власти та прокурорський догляд. Поміщикам надаєть ся право продати всю землю державному земельному банкови для утворення земельного фонду Держави. Уряд сам буде дїлити між безземельних земельні запаси. Тільки треба памятати, що для всїх землї не вистарчить, а тому треба підняти промисловість краю. Україна не має напр. своєї текстильної промисловости. Треба всїма силами піднести нашу промисловість і заснувати по всїй Україні кооперативи, що значно поліпшить життє Рідного Краю.

На запитанне про суди гетьман відповів: непідходячі судді будуть усунені, а на їх місце будуть призначені инші з відповідною освітою. Зараз звернено увагу на поліпшенне розїздів судових властей. Одержуючи ранійш разом з розїздними 200 або 300 карбованців, судовий слїдчий напр. не мав спроможности частїйше виїзджати. Тепер винагорода судових дїячів буде побільшена. Поліпшені будуть засоби переїзду. Між иншим використаєть ся для розїздів судових дїячів ті автомобілї, котрі залишились від війни.

Дуже важне питанне відносин України до Московщини порушив гетьман Скоропадський дня 29 червня, прийнявши слухачів учительських курсів числом коло сотні душ. При сїй нагоді гетьман виголосив таку промову:

„Панове вчителї! Більше ніж 250 років минуло від того часу, коли Україна зєдналась переяславською умовою з Московщиною, як рівна з рівною.

Весь сей час обєднаного життя України з Московщиною можна назвати тяжким 250-лїтнїм ярмом національної неволї українського народу. На протязї сього довгого часу московська політика „помосковлення і централїзму“ зробила те, що український нарід забув, хто він і чиї вони дїти. Дійшло навіть до того, що більшість синів України соромилась назвати себе Українцями, вживати свою рідну мову, уважаючи її за мову мужицьку, навіть носити свої національні прізвища. Після загально-російської революції, коли пута централїзму були назавжди розбиті, коли український нарід зміг виявити своє національно-державне обличчє, — державну владу на Україні захопили темні невідповідальні люде, котрі не вміли або не хотїли, або просто державним безладдєм бажали доказати неможливість істнування незалежної України.

Коли утопійність політики сих людей досить виявилась, коли український народ переконав ся про потребу міцної влади, яка змогла-б забезпечити українському народови вільний розвиток його духових, культурних сил, — я, як вірний син України, примушений був послухати голосу народу та свого серця й узяти всю державну владу в свої руки. Прохаю памятати, що не задля себе взяв я сей тяжкий тягар, а задля користи українського народу. Я висловлююсь так: „не про себе турбуюсь я, а про те, щоб жила вільна й незалежна самостійна Україна“.

Народнї потреби менї добре відомі і я пороблю всї заходи, щоб утворити краще його життє. Вас же, панове, прохаю, коли розїдете ся на свої посади, прикласти весь свій розум і коханнє до Неньки України на те, щоб підняти рідну національну школу як найвище, розуміючи, що тільки освіта допоможе народови використати ті багацтва, котрі сховані як в нас самих, так всїєї Української Держави, і що тільки вона допоможе народови вийти на кращий, спокійний і рівний шлях життя.

Крім того прохаю вас, панове, вжити всїх заходів, щоб розтолкувати мало освіченому народови про нинї істнуючу державну владу й розкрити народови очі на тих, хто в неспокої і людськім хвилюваннї бачить свою власну користь.

Прохаю памятати, що я не той, хто багато обіцяє й нїчого не дає, а той, хто працює мовчки, маючи своєю метою тільки щастє народу, українського народу. Єдиній, незалежній, вільній Україні слава!“

У відповідь на промову виступили міністер освіти Василенко й декотрі слухачі з промовами, в яких вказували на найпекучійші потреби української школи. По скінченню прийому перейшли гетьман і члени зїзду до саду, де пан гетьман на протязї пів години в товаристві народніх учителїв і учительок балакав з ними про пекучі справи. Між иншим сказав гетьман, що незабаром Рада міністрів ухвалить законопроєкт про поліпшенне матеріяльного становища учителїв українських шкіл.

Дуже важною справою для Української Держави є самостійність, автокефальність української православної церкви І за самостійну, автокефальну церкву заявив себе гетьман Скоропадський на другій сесії церковного собору. Дня 6 липня прибув гетьман на собор і звернув ся до нього з промовою на українській мові, а в сїй промові, згадавши за ту охорону, яку мала українська православна церква від колишнїх козацьких представників, виводив між иншим:

Зважаючи на се, я гадаю, що наша православна церква, яка одночасно з Українською Державою вийшла на вільний шлях життя, стане близько до свого народу й поведе його по тому шляху віри й правди, по якому вели його славні, великі духом владики: Петро Могила й инші, бо всї ми добре знаємо, наскільки нерозвитий наш народ і скільки ще прійдеть ся положити сил і розуму, працюючи на сьому полї, але я певний, що духовенство буде щиро провадити культуру, любов до Рідного Краю і віри серед українського народу. І я гадаю, що розцвіт православної віри, розцвіт духовенства буде хутко йти

у нас на Україні, бо кождий з нас розуміє, що розцвіт національного духовенства се розцвіт вільної Української Держави, яка спирається ся від малого до великого на сильних духом, окутаних любовю до віри й Рідного Краю.

Бажаючи повного й вільного розвитку православної віри та духовенства, я хочу, щоб всї дїла української церкви рішали ся тут у нас, на Україні, і тодї тільки будуть корисні наслїдки і вашої працї і бажань народу.

Кажучи се, я не хочу сказати того, що я і Уряд втручаємось в церковні дїла. Нї, а тільки стоячи на чолї Української Держави, я хочу, щоб культ православної релїгії, який є великою основою державности, досяг апогея, якого-б не змогли зломити нїякі ворожі заходи, котрі може захотять „насунутись на нас з боку".

Закон про українське громадянство.

Рада мінїстрів ухвалила, а гетьман затвердив отсей закон про громадянство Української Держави:

1. Під громадянином Української Держави розуміють ся та державно-правна приналежність людини до неї, що надає особі права й обовязки українського громадянина.

2. Громадянинови Української Держави забороняєть ся одночасно бути громадянином, чи підданим иншої держави.

3. Вся повнота політичних прав Української Держави, в тім числї активне й пасивне право участи у виборах до публично-правових установ, а також право державної публично-громадянської служби належить тільки громадянам Української Держави, але-ж на них упаде обовязок дбати всїма силами про добро Української Держави, не жалкуючи для неї навіть свого життя.

Примітка 1: На державних і публично громадських посадах чужоземцї можуть служити в тих установах, де се допускаєть ся винятковим законом.

Примітка 2: До видання нового закону про державну службу закони російської держави про сю службу мають силу і в Українській Державі.

4. Усї російські піддані, що пробувають на Україні під час видання сього закону, визнають ся громадянами Української Держави. Хто з них не схоче підлягати сїй постанові, той мусить подати про те заяву місцевому старості, на протязї місяця від дня одержання сього закону на місцях, для запису в окремий алфавит підданих і громадян чужих держав.

Примітка: Особи, які з російського підданства не перейшли до громадянства Української Держави, повинні одержати від свого уряду національний документ про свою особу, а до того повинні одержати від місцевого старости посвідченнє на право перебування на Україні, яке даєть ся на реченець не більше шости місяцїв.

5. Всякий, хто народив ся на території України, хочби він постійно перебував поза межами її, має законне право уважати ся українським громадянином при умові, коли він подасть про те заяву на протязї року після осягнення повнолїття. Повнолїтнї-ж під час видання сього закону повинні подати таку заяву на протязї року після оголошення закону.

6. Ті особи, котрі самі або їх батьки осїло перебували на Україні, але під час видання сього закону перебувають поза межами її, можуть звернути ся на протязї одного року від дня оголошення сього закону з проханнєм зачислити їх до громадян Української Держави.

Примітка: У випадку пропуску реченця, зазначеного в сїй статї, проханнє про прийнятте до українського громадянства належить до розгляду, коли особа, яка просить, докаже, що пропуск став ся з причин, які заслуговують на увагу.

7. Особи, що зазначені в статях 5 і 6 сього закону, свої прохання про українське громадянство подають на місцях свого перебування найблизшим до них закордонним представникам Українського Уряду, котрі, по розглядї відповідних доказів, видають їм посвідченнє про українське громадянство, одночасно сповіщаючи про списки таких осіб Уряд свого краю і уряд держави, при якім вони пробувають. Не забороняєть ся особам, котрі з причини, яка заслугує на увагу, не мали змоги звернути ся до українських представників поза кордоном, звертати ся з відповідними проханнями до адмінїстраційного віддїлу окружного суду по місцю свого приїзду на Україну.

8. Инші особи набувають собі право українського громадянства: а) народженнєм від громадян Української Держави, б) шлюбом чужоземки з українським громадянином, в) усиновленнєм чужоземця до 17 року громадянином Української Держави, г) натуралїзацією.

9. Право громадянства набуваєть ся через натуралїзацію при умовах: а) коли особа має правоздатність і дїєздатність, б) коли вона перебуває на Україні на протязї 8 років, в) коли вона має спроможність годувати себе й родину.

10. Крім сього громадянство Української Держави можуть придбати такі особи: а) українська громадянка, що пішла за чоловіка чужоземця, коли сей шлюб спинить ся ним, б) народжені від шлюбу з чужоземцем дїти української громадянки, які після скасування шлюбу залишають ся коло матерей, в) чужоземцї, які скінчили вищу чи середню школу на Україні та не пізнїйше двох років після скінчення освіти подали проханнє про прийнятте їх до українського громадянства, г) чужоземцї, які зробили Українській Державі значні услуги. Перераховані в сїй статї особи приймають ся в українське громадянство, коли оселять ся на Україні та зроблять заяву про своє бажаннє бути українськими громадянами.

11. Право громадянства, придбане згідно з 8 і 9 статями сього закону, поширюєть ся на дїтей осіб, що стали громадянами, коли ті дїти не дійшли до 17 років.

12. Всїм, хто просить про прийнятте до українського громадянства, можна відмовити задоволенню їх прохань, коли мають ся відомости про їх ганебні вчинки, про плямуючі професії або про можливу від них шкоду для Української Держави.

13. Прохання про прийнятте до громадянства Української Держави виключно осіб, які зазначені в ст. 5 і 6, подають ся до адмінїстраційного віддїлу окружного суду по місцї перебування прохача. При проханнї чужоземця мужеського полу, підлягаючого по закону своєї батьківщини військовому обовязкови, треба прикласти посвідченнє про те, що він виконав військовий обовязок або вільний від нього. Суд, по розглядї прохання з боку всїх умов надбання прав громадянства, учиняє постанову про призначенне прохача громадянином Української Держави й після обяви її прохачеви надсилає копію сїєї постанови до відповідного губернїяльного старости.

14. Постанови суду по справам про громадянство можуть бути оскаржені до ґенерального суду в двохтижневий реченець прохачем, чи ґубернїяльним старостою. Сей реченець рахуєть ся для прохача від дня обяви йому постанови суду в остаточній формі, а для ґубернїяльного старости від дня одержання в канцелярії його копії постанови суду. Скарги подають ся через той адмінїстраційний суд, який склав оскаржену постанову.

15. Коли з боку ґубернїяльного старости не буде надіслана в певний реченець скарга на постанову суду про прийнятте до громадянства, суд видає заїнтересованій людині посвідченнє про її українське громадянство.

16. Кождий прийнятий до громадянства в порядку ст. 7 і 13 сього закону повинен виконувати присягу на вірність Державі по прикладеному до сього тексту.

Примітка: Особи, які по своїм переконанням не признають присяги, дають замість неї урочисту обіцянку

на засіданні адмінїстраційного відділу окружного суду. Текст сієї обіцянки такийже, як присяги, тільки з пропуском слів „та заприсягаюсь“.

17. Право громадянина відпадає, коли громадянин Української Держави приймає громадянство або підданство иншої держави.

18. Кождий громадянин Української Держави має право зрікти ся громадянства України. Але-ж се зреченнє розрішаєть ся не раніїш ніж після трьох років перебування в українськім громадянетві.

19. Хто без належного дозволу вступить до підданства иншої держави, той підпадає карі, зазначеній в 1 ч. ст. 325 „уложен. наказ.“, і йому забороняєть ся повертанне на Україну.

20. Заява про бажанне зрікти ся українського громадянства подаєть ся до адмінїстраційного відділу місцевого окружного суду. В тій заяві доказом по документах зазначаєть ся до громадянства або підданства, до якої держави прохач переходить. Коли громадянин Української Держави повинен відбувати військовий обовязок, увільненне від громадянства розрішуєть ся тільки після того, як він документально докаже, що відбув сей обовязок або по закону увільнив ся від нього. Увільненне від громадянства розрішуєть ся тільки тим, за котрими нема нїяких недоплат по особистих податках.

21. Хто зрік ся громадянства Української Держави, той має право прохати знову про прийнятте в громадянство її не раніїш ніж через 5 років від часу виключення з громадянства. Виїмки від сього реченця можуть робити ся тільки з розрішеннєм Ради мінїстрів.

22. Закон про громадянство, який ухвалила Центральна Рада 2—4 березїля 1918 р., касуєть ся.

Додаток до закону про громадянство.

Заприсяжне обіцянне: Обіцяю та заприсягаюсь бути завше вірним Українській Державі, як своїй Батьківщинї, охороняти інтереси Держави та всїма своїми силами допомагати її славі й розцвітови, не жалкуючи для сього навіть і свого життя.

Обіцяю та заприсягаюсь не визнавати иншої батьківщини крім Української Держави, щиро виконувати всї обовязки громадянина її, корити ся її Правительству та всїм поставленим від нього властям, завше маючи на думцї, що добро та розцвіт моєї Батьківщини мусять бути для мене вище моїх особистих інтересів.

З поезій полоненого М. Капельгородського.

* * *

Я жду з трівогою на день,
Коли Вкраїну знов побачу;
Не знаю лиш, чи в зуках плачу
Чи в зуках радісних пісень.

Я-б не хотїв ридать в той час...
Ридав я досить в днї неволї.
Тому-б хотїв, щоб пісень волї
Бадьорі зуки стрїли нас.

Але чомусь душа болить
І серце болїсно стискає,
І віри щось в менї немає,
Що буде радісна та мить.

Хотїв би я, щоб мій сумнїв,
Коли побачу я Вкраїну,
Розвіявсь в першую-ж хвилину
Легеньким подихом степів;
Щоб спогади з дитячих лїт
І дїйсність радісна сплели ся
И чарівним лїком полили ся
На біль душі — неволї слїд.

Але... це-ж ряд незбутнїх мрій!..
Бо грізно ще життя хвилює
Й не знати, що то нам готує
В таємній глибинї своїй...

В одну з хвилин менї здалось,
Що все, чого так довго ждали,
За що боролись і вмірали,
Це в решті-решт таки збулось.

Але убогий наш нарід
Наслїдком довгої неволї
В великі днї своєї ролї
Не зрозумів ще так, як слїд.

Розгоном грізних хвиль життя
Піднявсь він високо... та сили
Не стало в нїм, як наступили
Часи страшного бороття.

І сталось те, що малось стать:
З ясних висот розлїн в долину,
Бо лиш свідомість Україну
В тій висотї змогла-б вдержать.

Нарід же наш її не мав...
Наслїдком тяжкої неволї —
Він мовчки звик коритись долї
И спокійно сном байдужим спав...

Та грім страшний цїї борнї
Збудив його від сну тяжкого,
Й прокинувсь він, коли круг нього
Палало все в страшнім огнї.

І не виню я мій нарід,
Що, скинувши ярмо неволї,
Проте не змігі своєї ролї
Він зрозуміти так, як слїд.

Але чомусь душа болить
І серце болїсно стискає,
Що на Вкраїнї вже немає
Того, що малось одну мить.

І де не глянем: навкруги
Чужі слова, чужі ідеї, —
І роспинають ся за неї
Її недавнї вороги.

І сум... і жаль...

---

* * *

Нехай це так!.. Ви нас перемогли
І навіть легко так добились перемоги,
Бо инші тут за вас тїлами полягли
І проложили вам широкії дороги...
І ви забрали все, чого ми досягли,
Але удержати на жаль не мали змоги,
Бо в рабстві тяжкому цї двіста з лишнїм лїт
Був наш нарід...

Та річ не в тім... Хотїли-б знати ми,
Відколи ви Вкраїну покохали
І де були тодї, коли серед пітьми
Ми Краю Рідному дорогу прокладали?!..

Коли з брудних вязниць забуту вже людьми
В страшних зусиллях ми Вкраїну добували,
І в час, коли Вкраїну добули,
Ви де були?!..

Чи то не ви в часи цієї борні
В ворожім таборі заодно з ворогами
Боролись против нас, щоб знов вернути дні,
Коли безмежно скрізь ви володіли нами?!..
Ми добре знаєм вас: для рідної землі
І для людей були ви тілько пауками...
Святі ідеї ті, що завжди гріли нас,
Чужі для вас!..

Але тепер найкращу з цих ідей
Вже зовсім здійснену ви з наших рук забрали,
Бо мало ще на жаль свідомости в людей;
Потрібних сил ми в слушний час не мали,
Не спала бо полуда ще з очей
В людей рабів, що нині вільні стали.
Поки пробудеть ся від чаду рабства всяк,
Хай буде так!..

Кермуйте ви!.. Щоб Рідний Край спасти,
За владу ми не станем битись з вами,
Ми горді тим, що й ви теж мусите іти
Шляхами вільности, проложеними нами.
В цім запорука нам, що нашої мети
Досягнемо колись!.. Той час не за горами,
Бо більш вже ні кайдан, ні тяжкої тюрми
Не знаєм ми!..

Михайло Коцюбинський.

В його душі була бездонна самота, а в тім, що душа його творила, безмежна любов. Любов до того страшно самітного сотворіння, що йому на імя: людина. І може тому все те, що вяжеть ся з іменем Михайла Коцюбинського, ще й сьогодні таке незабутнє, невимовне, просто — незбагнене. Про нього ось смішно мало сказати, що він новеліст, і за мало сказати, що він артист, чогось за мало навіть назвати його тільки поетом. Бо і новеліст і артист і поет в нім вирінають і творять ся з глибин тої могутньої любови до самітної людини та її самітного світа, що неначе перетворює його тіни ореолом доброго Ґенія. Ореолом всевидющого Ґенія милосердної любови. Дійсно між великими українськими творцями краси — Михайло Коцюбинський се поет милосердя. Все всмиряючого, все виправдуючого, все чудово визволяючого милосердя. Здаєть ся инодї, що ніхто з великих українських поетів не вмів з такою ніжною любовю відтворювати страждаючої людини, як він. Шевченко любить людину, бо він ненавидить все те, що є поневолюючим царизмом в життю. І тому він передусім поет великого, потрясаючого престолами та царськими імперіями гніву. І Франко любить людину. Але він любить її тому, що в нього смертельна ненависть до всякого рабства, й тому він передовсім поет боротьби за волю духа. А про Коцюбинського хотїло ся-б сказати, що він тільки любить.

Любить тою любовю ангелів, матерей і поетів, яка тому така казково гарна, що їй нема меж. Невжеж се тому він яко творець почував ся таким самітним в тім середовищі нашої сучасности, в якім кумедною модою стало саме між поетами проголошувати себе жерцями тої боговито-гордої краси, яка називає суспільство сїрою товпою, а людину—безглуздим буденником і хоче промовляти до них тільки заплутаними алєґоріями й темною символїкою? Бо навряд чи ціла артистична творчість Коцюбинського не є ще один доказ на те правило, що всяка справжня духова велич у своїх видимих проявах така проста й невишукана, як пишність строю весняного квіту. Як що спинити ся на чисто зовнїшніх признаках його творів, се властиво нїщо инше, як тільки реалїстично-побутові картини. Але що таке реаліст, що таке побутовець? Говорячи ось сими словами про ціліть сотвореного Коцюбинським, не висловлюємо навіть може й того, що кажемо, називаючи IX симфонію твором музики, а Муріллеве Вознесеніе — картиною. На її останніх вершинах — нема для штуки нїяких дефінїцій, нїяких теорем, нїяких правил. Є тільки ясновидючість божественного захвату. І як що слово мистецького творця мало силу викликати в нас той божественний захват красою, в сяйві якої ми нагло бачимо найглибшу душу світа й пізнаємо її і почуваємо ся її частиною, — тоді той творець — мистець з Божої ласки, а його твір — дарунок віків.

Бо віками треба людині ждати на того, хто в силї сотворити той захват душі, який нас на одну хвилину єднає з усяким сотворінням кругом нас, з усім, що живе і почуває, з глибинами й вершинами життя, з його демонами і його темрявою, з його сонцем і його Господом.

А Коцюбинський єднає нас своїм чудно-люблячим словом з тим усім може так, як нїхто инший в нашім письменстві. Бо у нього до всякого сотворіння, до всього, що живе й почуває, є отся казково гарна любов поета, якій немає меж.

Вслухую ся ось у його нїму мову, потоплений у полишені ним народови книги, і дивую ся сьому його нїжно-тонкому спочуванню для всього, що звичайно для нас, рабів буденщини, менш-більше байдужне, властиво чуже, а иноді просто мертве. Вглибити ся-б тільки у його „Intermezzo“, що тут за ясновидючість проти найтаємнїйшої істоти тої мертвої на око природи! Хмари, легіт вітру, зелень збіж, хвилюючий шовк їх ланів, запах і шепіт левад, визвольну тишу і божественну сповідь піль — відтворює, нї — ще раз сотворює Коцюбинський не як письменник, не як маляр, не як простий поглядач, а тільки як необхідна частина, від віків тут приналежна частина сеї природи довкруги. Він наче з хмарами—хмара, з колоссєм—колос, з леготом—легіт, а з тою людиною, до якої каже те безсмертне: „Говори, говори...“— людина. Як всевидющий ґенїй милосердної любви, що став мандрувати просторами людського життя. І тимже серцем люблячого ґенїя він переживає в „Тінях забутих предків“ кожду квітку, кождий камінчик, кождий шмат неба Гуцульщини, стає в тім незабутнїм нарисї „Лист“ пристрасним оборонцем отсих домашніх звірят, що їх людина собі убиває на їду, відтворює в „Лялечці“ красу бурі й, де тільки з нею стрінеть ся, оживотворює природу в її найгордїйших самотинах.

Бо Коцюбинський все і всюди — любить. І людину, і комаху і ростину, бо в його розумінню все те живе своєю душею і почуває, і все те невимовно самітне. Найпаче-ж людина. Вона найсамітнїйша з усіх. Чи-ж не гірко самітна ось ся донечка артиста в „Цвітї яблуні“, яка саме тому, що вона вмирає, стає для свого батька чимсь вновнї чужим, чимсь, що не має з живою людиною вже нїчого спільного. Аж глум, — а проте так воно є. З комнати хорої ось доходять до артиста відгуки муки конаючої дитини, а йому в голові: „Гідрохінон... Гідрохінон...“ „Чи хочете оселедця?“ „Що, якого оселедця?“ А з артистом дивуєть ся і читач. Справдї: що, про якого оселедця тут хто говорить? Адже дївчатко вмирає... Ну, та хай собі вмирає. Артист навіть в хвилї, як бачить донечку вже мертвою у домовинї, все-таки той самий. Він почуває те, що смерть сеї істоти стане для нього тільки сюжетом до якогось нарису.

„Ти не гнїваєш ся на мене, моя донечко?“

Але куди бідній донечцї вже гнївати ся, куди взагалї людині за те гнївати ся, що її долею на сім світї є бути самітною. Болюче, нечувано, а иноді просто страшно самітною. Коцюбинський творить властиво один одинокий ряд малих і великих трагедій самітности. Він добачує все ту хвилю, в якій круг особистого життя людини відриваєть ся від кругів

життя инших людей, вичуває найтаємнїйші звуки, думи та красоти розпуки тих несподївано відірваних, безпомічно і безцїльно кружляючих шарів самітних душ, і зза того у нього скрізь ся мягка, мелянхолїйна мова, немов голос сестри милосердя; зза того той утаєний жаль, який неначе перлами найчистїйшої лїрики перетворює його стиль, зза того ся чудова тонкість малюнку, яка в силї відтворювати кожду й найдрібнїйшу рисочку тїла, віддати словом навіть дзюркіт жайворонка і в силї вичути й виявити словом найтаємнїйший подих землї. І читаючи ті його книги, здаєть ся нам, що Шопенгауер справдї мав слушність, коли говорив, що ясновидюща не любов палко закоханих, а незвичайна свята любов тих душ, що милують ся, прощають і усмиряють. Бо у Коцюбинського кождий малюнок говорить про те, що в нього ясновидюще око, і кожде слово його каже про те, що його ухо гідне було його ока. Ось він навіть у тих

Гетьман Іван Мазепа.

(Портрет з королївської ґалєрії картин в замку Ґріпсгольм над озером Меляре недалеко від Стокгольму).

нарисах, котрі розмалював на тлї чужонароднього побуту, сотворив щось близьке всякій людинї. Хиба-ж можна забути коли того бесарабського виноградника, якому фільоксера нищить увесь виноград? Або сю самітну дївчину, Туркиню Емене, яка так болюче карається самотою глухого кута? Або сих двоє, що самітно люблять ся, Алї і Фатме, які аж студїню морських хвиль приборкують страшний жар самітного кохання?

Нї — нехай се Бесарабія або далека нам Туреччина, або той чужий нам край, з якого три самітні черниці втїкають „У грішний світ“, сей чудово-творчий поет вміє всюди схопити ту тайну людської душі, яка спільна всякому й найдальш і найглибш і найвище живучому людському осередку, і тихим словом ставляє подобу сих вічних людських душ перед нас і неначе шепче: повний любови й милосердя:

— Ecce homo (Се людина).

Турок се, Черкес, Молдаванци, чи таки Українець? Ну, так що? Адже Коцюбинський любить саме тою любовю ангелів, матерей і поетів, яка тому така визволююча, така цїлюща в своїх солодких словах, що їй немає меж. Немає їй у Коцюбинського нї меж простору, нї меж часу, Як же живучою ось і є перед нами чумацька минувшина. до якої поет Коцюбинський долїтає „На крилах пісні“! Як дуже видаєть ся нам теперішністю та давно прогомоніла доля тих двоїх козацьких душ, що „Дорогою цїною“ бажають здобути щастє своїм самітним душам! Для Коцюбинського людина всякого середовища та всякого часу дорога, як що вона тільки карається своєю самітною мукою.

Гетьман усієї України Павло Скоропадський.

Найпаче-ж своя, рідна українська душа.

Ось той сердешний старик та його сива подруга, в яких „Пятизолотник“, захований глибоко в скринї на ту хвилю, в якій його запотрібує — свій Рідний Край. Або тих двоє бездольних, що їм судило ся шукати любовного щастя „На віру“. Або той бідний „Цїповяз“, що у своїй самітній нуждї пише лист-скаргу до царя. А де далї, на вершини поетового таланту сотворювати великі захвати, там стрічають нас вже глибини душ, які неначе змальовано для вікiв.

Бо чи не предивний захват силою людського почування розбуджує в нас поет, малюючи нам усї прірви й усї вершини тої любовної пристрасти, якою палає бідна „Лялечка“ — ся учителька Раїсса Левицька — до здорового тїлом і душею О. Василя? Знаю одну новелю Кляри Фібіґ, в якій також подібно самітна дївоча душа запалюєть ся огнем любови. Але нїмецька поетка, хоч і жінка, не дає — на мою гадку — такої безумовної цїлости любовного почування, як Коцюбинський. Фібіґ веде нас від одної зворотної точки до

другої й наче каже: „Тут вершки почування, а те, що лежить між ними, уявіть собі самі.“ А Коцюбинський повний тої невблаганої мікроскопійности малюнку, яка не дозволяє артистови ні на один пропуск, на ніякі павзи, ніякі точкування і, здаєть ся менї, що саме тому артистична спадщина його розмірно не велика. Під сим оглядом він пригадує живо Стендаля і Фльобера. Хиба-ж багато творів лишило ся по сих двох майстрах тої мікроскопійно точної психольоґії, що завдяки їй вони стали артистичними учителями для оповідачів цїлої Европи? А і в скупім обсягу тої спадщини Коцюбинського є ще невикінчені річи, як ось „Тїни забутих предків“. Цїлість оповідання неповна. Але всї частини, які складають ся на сей фраґмент, мають в собі щось монументальне. І ся гуцульська природа, і ся гуцульська любов: Іван та Маруся, і ся повна крови й огня Палагна — і сей малюнок смерти при кінцї. І тому з огляду на сю крицеву монументальність психольоґії у Коцюбинського — менї сьогодні так незручно чогось називати його реалїстом або побутовцем або натуралїстом. Хиба-ж ось Данте або Мільтон тільки символїсти, а Шекспір тільки реалїст, а Шіллер тільки ідеалїст, а Шевченко тільки лїрик? Здаєть ся менї отсе, що на сих вершинах штуки, де зайво вже говорити про дефінїції, правила й тезреми, — доконуєть ся ще одно з чудес артистичної краси: саме те, що й ті межі, які відмежовують один рід штуки від другого, там десь минають ся і є тільки один одинокий орґан краси*). На тих найвищих вершках артистичної краси — слово поета стає образом і музикою, а образ словом і музикою, а музика словом і образом. Чи-ж не є ось Данте одним з найбільших малярів і музиків, коли він оповідає нам свій безсмертний сон про рай? А не є Роден одним з найглибших поетів, виконуючи з каміння свою палку „Весну“? Чи-ж не почуваєть ся найсолодшої музики, слухаючи любовного шепоту між Ґретхен і Фавстом? І як що з найглибшою увагою затопити ся у книги Коцюбинського, то й у нього наближаєть ся читач — смішне те слово читач! — до сих пангармонїй краси, що велять нам забути про матеріяльність творчих засобів, а дозволяють на хвилю вглянути в найглибшу душу штуки.

Там ось напр., де бездольна „Persona grata“, сей пятикратний убійник Лазарь, повісивши, як кат, на приказ царя те золотоволосе дївчатко, що з революціонерами попало під шибеницю,—почуває в собі пробудженне людини, упиваєть ся їзза тої неповинної смерти золотоволосої і починає ненавидїти Його,— того там десь, який велить пятикратним убійникам вішати золотоволосі дїти за те, що вони молодим твердим голосом ще і під шибеницею кличуть до катів щось бадьоре, грізно вільнодумне й горде, як їх душа. То там, де на тлї товпи плюндруючих ворохобників, яка зближаєть ся, з грудей довголїтньої слуги Чубинських добуваєть ся той страшний „Сміх“, коли бачить переляканих господарів, у якім є кріавий глум на всї тиранїї свїта. Або там, де погром на Жидів, отже де „Він іде“, наближаєть ся, як грізна туча. Або там, де для молодого революціонера, вибраного жеребом виконати атентат, „Невідомий“ має стати сам жертвою.

Усї ті щойно наведені тут мною твори, означив Коцюбинський спільним наголовком „З глибини“, бо почував мабуть сам, що тут на понурім тлї модерно-суспільних траґедій розмальовані ним душевні підземелля. Але крім тої чисто зовнїшньої признаки спільного наголовка тим всїм нарисам спільна одна внутрішня признака, яка критика незвичайно цїкавить: а саме те, що психольоґічний процес у душі героїв лишає Коцюбинський звичайно без відповідного йому чину назверх. І критикуючи тому лїт чотирі цїлість твору сього великого майстра нашої новелї*), я думав, що в мене було право саме тут добачити межі поетового таланту, значить, право сказати, що мягка лїрична вдача Коцюбинського на останнїх вершинах людського почування не в силї сього почування перемінити в чин, отже не в силї перейти від пасивного настрою до справжнього здраматизованя теми.

А сьогодні питаю ся сам себе: Чи справдї воно так? Чи признакою справжнїх траґедій людської душі конче є той остаточний чин назверх? А що, як в людинї є найглибше пізнанне необхідности такого й такого чину, а немає сили зважити ся на нього? Не драма отсе, не траґедія людської душі? Правда, ні ся служниця Чубинського, ні той пятикратний убійник Лазарь, ні призначений до атентату революціонер — не змальовані з нїякого огляду Гамлетовими рисами. Вони всї чейже повні стихійної сили життя, нїякі з них скептики, нїякі фільософи й нїякі поети. Але що, — питаю ся опять, — як що страшлива самота душ зморожує в них спромогу бадьорого пориву? Як що всяка траґічна самота саме тому така траґічна, що немає вже від неї дороги до тих чинів людини, які визволюють її з оков самітної, отже несказаної нїкому розлуки?

Справдї — тільки траґізм безумовної душевної самоти людського індивідуума можна ставити — принайменше приблизно — спільним знаменником цїлого твору, лишеного Коцюбинським. Нехай, що сей траґізм не є у нашого поета всюди з цїлою послїдовністю заложеного згори проблєму. Нехай, що тут і там він захмарений хаосом буденщини, в якій взагалї нїякого проблєму не бачить ся. Саме ось ся обставина, що останнї його твори з ідейного огляду чудово зясовують ся, є менї доказом на те, що лїнії розвитку поетового таланту йшли далї й далї та що одинокою їх межою була — смерть.

Бо послухаймо тільки поетового оповідання про те, „Що записано в книгу життя“. Дивімо ся, як величаво тут відповідає бажанню душі — чин і з якою жорстокою послїдовністю нечуваний траґізм життя вивязуєть ся з глибин самітности людської душі.

Дїло в тім, що мати бідного мужика Потапа, хоч стара й немічна мов стеблина, не може вмерти. Лїтами лежить ледви живою купою костей у хатї сина — і хирляє і немічнїє щораз більше, а проте не може вмерти. А те і сина і синову, а попри них і саму старуху дратує тому, що треба старусї всеж що дня дати їсти, а вона вже не працює, отже — — —

Воно страшно жорстоке се отже. Але поет додумує його до кінця і висловлює ясно й недвозначно, що стара мати — не сміє далї жити. Саме зза того нужденного хлїба, тільки кришку якого вона на день зїдає, а якого вона проте все-таки не повинна їсти, бо їй час вже вмерти. Жахаємо ся такої варварської льоґіки. Просто не хочемо слухати, — але поет своє і щораз смутнїйше. Та не тільки син і синова таке думають, але передовсїм — сама вона, мати. Сама старуха так думає. І ось знаходить ся на лїниву смерть — рада. Сама мати радить: Нехай ось її син, Потап, вивезе її хору й немічну під люту студінь у зелений гай, і покладе її там в снїгу і встромить їй там свічечку в костенїючі руки, і лишить самітною, як конаючу собаку, — а смерть прийде. Певно прийде.

І Потап так робить. Справдї так робить. Син так вивозить матїр на смерть, щоб не карала ся далї самотою. Ось таке записав Коцюбинський в книгу життя. І хотїло ся-б на те чогось заридати риданнєм цїлого людства, і піднести ся ще раз Прометеєм проти невмолимих богів, долї і демонів життя і гнати ся десь на якісь вершини, звідкілля можна-б кликнути до цїлого людства гасло боротьби проти такої муки самітних душ. І почуваєть ся тут, що се вже не просте оповіданне, яке підходить під таку дефінїцию, таку теорему, таке правило, а щось, що є прозою і віршом, лїрикою і епікою, образом і різьбою, словом і музикою заразом. І те почуваєть ся і могутнїм спомином лишаєть ся у душі, що

*) Сю гадку, до якої я дійшов на основі моїх естетичних студій, сподіваю ся розвести в окремій довшій праці на сю тему. Автор.

*) Пор. Ілюстрована Україна 1913, ч. 23/24, „Коцюбинський як артист“.

поет, який створив сю трагедію старої матери, справді любив людину.

Тою любовю ангелів, матерей і поетів, яка тому така казково гарна, що їй немає меж.

Др. Остап Грицай.

Хлібна продукція України.

Основне питанне наших днів — про наші продукційні сили, про умови їх розвитку і залежність від великих сучасних подій. На статистичні й наукові досліди нашого краю звертають першу увагу аґрономічні й культурні робітники на Україні. Деякі дані про продукцію та розділ головнійших хлібів на Україні*) маємо тут подати у цілях освітлення справ нашого хліборобства. Сі відомости здобуті за 5-літні врожаї нормальних років 1909—1913; за той період взято загальний збір урожаю, спожиток і вивіз. Про розмір засіяної площі взяті числа сільсько-господарського перепису 1916 р., а за західні краї, що забрані Німцями, відомости центрального статистичного комітету. Середні числа про загальні врожаї та вивозні лишки взято з праць бувшої управи по справах окремої наради про харчову кризу, а в їх основу лягли відомости центрального статистичного комітету, земські й залізничі дані за пятиліття 1909—1913. Сі числа швидше зменшені ніж збільшені. Вони освітлюють нашу продукцію за кілька літ і на великій площі, а тому помилки та статистичні хиби в них не так прикро повинні виявляти ся.

Продукція шости головнійших українських хлібів (жита, пшениці, вівса, ячменю, проса й гречки) міряєть ся головно зайнятою ними площею землі. По перепису 1916 р. під хлібами значить ся десятин:

Ґубернія	Десятин
1. Київщина	1,653.060
2. Чернигівщина	1,173.706
3. Полтавщина	2,031.776
4. Волинь	950.023
5. Поділле	1,353.475
Разом у 5 ґубернїях	7,162.040
6. Харківщина	1,773.809
7. Катеринославщина	2,548.948
8. Херсонщина	3,294.839
9. Таврія	2,565.600
Разом у 4 ґубернїях	10,183.196
А всього в 9 ґубернїях	17,345.236

Головна продукція випадає на Херсонщину, Таврію, Катеринославщину, Полтавщину, Харківщину. Окремо по, культурах площа землі поділяєть ся так:

	По 5 ґубернїях		По 4 ґубернїях	
Жита	2,298.537 дес.	58·2%	1,484.715 дес.	26·6%
Пшениці	1,648.632 „	41·8%	4,105.334 „	73·4%
Разом	3,947.205 „	100%	5,570.049 „	100%

А всього в 9 ґубернїях: жита—3,783.288 дес. або 39·7% а пшениці—5,753.966 дес. або 60·3%. Що-ж-до відношення сих двох хлібів до всієї посівної площі землі—вони займають у всіх українських ґубернїях приближно 55%, при чім на жито випадає коло 22%, а на пшеницю — 33% від всієї площі, зайнятої 6-ма хлібами в згаданих девятьох ґубернїях.

Споміж ріжних ґатунків хлібів яра пшениця має коло 40% всього посіву пшениці, а найбільше її сіють на Полтавщині—370.000 дес., на Харківщині—557.000 дес., Катеринославщині—806.000 дес., Херсонщині—407.000 дес. Ярого жита сіють ся всього тільки 1·4% всього жита або 51.053 дес. Иншими хлібами (вівсом, ячменем, просом і гречкою) зайнято було по всіх ґубернїях 45% всієї ріллі, а саме от скільки:

	В 5 ґубернїях:		В 4 ґубернїях:	
Вівса	1,399.705 дес.	20%	894.997 дес.	9%
Ячменю	794.436 „	12%	3,698.150 „	36%
Проса	315.539 „	4%	—	—
Гречки	705.155 „	9%	—	—
Разом	3,214.835 „	45%	4,593.147 „	45%

Всього по 9 ґубернїях вівса й ячменю сіють 6,554,982 дес. або більш 37% всієї площі землі, зайнятої 6-ма хлібами. В тім числі під ячменем коло 70% площі, а під вівсом — коло 30%. Ячменю найбільш трапляєть ся в Херсонщині, Таврії й Катеринославщині; по сих трьох ґубернїях його коло 50% (3,310.000 дес.) всього, що в 9 ґубернїях України. А вівсом найбагатша Київщина, яка дає 352.000 дес., найбіднійша-ж Катеринославщина з її 109.925 десятинами.

Так поділяєть ся земля на Україні під посівами. Цікаво до сього поділу ще зазначити, чиї й скільки земель призначають ся під хлібні рослини та як відбиваєть ся форма землеволодіння на продукцію головнійших наших хлібів. Сі відомости також мають чималий інтерес.

Статистика землеволодіння виказує, що в 9 ґубернїях селянські господарства дають під хліб 14,396.444 дес. або 83% всієї площі, а на долю приватних землевласників приходило ся тільки 17%. По ріжних ґубернїях поділ господарств став ся ось який:

Ґубернії	Селяне	Пани	Разом
1. Київщина	1,279.674 дес.	373.386 дес.	1,653.060 дес.
2. Чернигівщина	1,111.518 „	62.188 „	1,173.706 „
3. Полтавщина	1,697.210 „	334.466 „	2,031.776 „
4. Волинь	803.836 „	136.187 „	950.023 „
5. Поділле	965.539 „	387.936 „	1,353.475 „
Разом по району	5,857.777 „	1,304.163 „	7,162.040 „
6. Харківщина	1,560.924 „	212.885 „	1,773.809 „
7. Катеринослав.	2,165.572 „	383.376 „	2,548.948 „
8. Херсонщина	2,612.962 „	681.877 „	3,294.839 „
9. Таврія	2,199.109 „	366.491 „	2,565.600 „
Разом по району	8,538.567 „	1,644.629 „	10,183.196 „

В першім районї посіви панські виносили 18%, а в другім—15%. У селян по всіх ґубернїях було під посівами землі ось скільки:

Пшениці	4,534.120 дес. або	32%
Ячменю	3,905.051 „	27%
Вівса	1,463.209 „	10%
Жита	3,389.648 „	24%
Гречки	710.905 „	5%
Проса	393.511 „	2%

У селян коло половини пшениці було ярої. У панів біля 45% всіх посівів було під пшеницею, найбільш озимкою. Ярої пшениці тільки 26% всієї площі. Житом у землевласників по всіх ґубернїях зайнято 393.640 дес. або трохи більш 13% всіх посівів, а останні 42% були під від вівсом, ячменем, гречкою й просом; найбільше в них сірих хлібів (вівса й ячменю) і зовсім мало хлібів для крупів—проса й гречки.

Так в загальних рисах складала ся хлібна продукція на Україні за вказаний вище період часу. Далі погляньмо, який був середній загальний збір в ріжних умовах і краях нашої сторони.

За 5 літ мирної хліборобської праці (1909—1913) збір 6 головнійших хлібів по ґубернїях поділяв ся таким чином:

1. Київщина	128,138.800 пуд.
2. Чернигівщина	55,350.300 „
3. Полтавщина	140,502.300 „
4. Волинь	97,308.900 „
5. Поділле	108,818.700 „
А разом	530,119.000 „

*) З реферату Б. Даїнькевича на всеукраїнськім харчовім зїзді 22—25 жовтня 1917 р.

6. Харківщина	124,473.800	„
7. Катеринославщина	174,790.600	„
8. Херсонщина	179,329.300	„
9. Таврія	123,052.100	„
А разом	601,641.800	„
Всього в 9 ґубернїях	1.131,760.800	„

Серед того урожаю було ріжних хлїбів:

Пшениці й жита 652,184.800 пуд.— 58%
Вівса й ячменю 419,146.400 „ — 37%
Проса й гречки 60,429.600 „ — 5%

По окремих ґубернїях збір хлїбів подїляєть ся таким чином:

Ґубернії	Жита й пшениці	Вівса й ячменю	Проса й гречки
1. Київщина	71,201.600 пуд.	41,178.300 пуд.	15,758.800 пуд.
2. Чернигівщина	31,276·300 „	15,937.400 „	8,136.600 „
3. Полтавщина	81,371.100 „	43,895.100 „	12,236.100 „
4. Волинь	54,306.500 „	34,891.200 „	8,111.200 „
5. Поділлє	66,354.300 „	37,590.900 „	4,873.500 „
6. Харківщина	73,110.900 „	44,518.000 „	6,844.900 „
7. Катеринослав.	99,426.000 „	74,532.100 „	1.832.500 „
8. Херсонщина	99,497.400 „	77,668.000 „	2,159.600 „
9. Таврія	72,640.400 „	49,935.400 „	476.300 „

Цїкаво, що коли порівняти середнїй збір за пятилїттє 4 головнїйших хлїбів по всїй Росії й з українських ґубернїй, виходить, що Україна давала більше нїж 32% всього збору жита, пшениці, вівса й ячменю, а саме:

збір у всїй Росії 3.347,795.800 пудів, а
на Українї 1.071,331.200 „

Але мало знати абсолютні числа урожаю на Українї. Не менш потрібно уявляти собі й розмір відносної урожайности країни, себто забезпеченнє людности своїми урожаями. По відомостям центрального статистичного комітету число мешканців по українських ґубернїях 1909—1913 рр., а значить і забезпеченість кожної душі пшеницею і житом, складаєть ся ось так:

Ґубернії	Душ	На 1 душу пуда
1. Київщина	4,650.400	15·3
2. Чернигівщина	3,066.100	10·1
3. Полтавщина	3,677.600	22·9
4. Волинь	4,004.400	13·6
5. Поділлє	3,890.200	17·0
6. Харківщина	3,329.700	22·0
7. Катеринослав.	3,232.000	30·8
8. Херсонщина	3,569.000	28·0
9. Таврія	1,965.800	37·0
Разом	31,385.200	серед. 20·8

Найбагатші хлїбом Таврія, Катеринославщина, найбіднїйші —Чернигівщина, Волинь, Київщина. Сими числами встановляєть ся споживча норма й визначаєть ся лишок, який вивозить ся поза межі України. Відомости про вивіз хлїба мають певне значіннє для всїх, хто цїкавить ся справами українського хлїборобства.

Як ми бачили, середнїй загальний збір шости хлїбів за пятирічний досвід (1909—1913) виносить 1;131,760.800 пудів у 9 ґубернїях України. З сього числа вивозить ся за межі країни річно:

1. Пшениці зерн. і борошн. в переводї на зерно	170,695.700	пуд.
2. Жита „ „ „ „	29,897.500	„
Разом	209,593.200	„
3. Вівса „ „ „ „	9,241.900	„
4. Ячменю „ „ „ „	121,080.200	„
Разом	130,322.100	„

А всього разом чистий вивіз, себто після вирахування ввозу, 4 хлїбів—339,915.300 пудів або майже 32% всього збору по 9 українських ґубернїях. Тільки 68% урожаю йде на потреби місцевої людности. З усїєї маси вивозу на жито й пшеницю випадає 62%, а 38%—на овес і ячмінь.

Куди-ж вивозила ся та майже третина українських урожаїв? Виходить, що за кордон вивозило ся 77% всього вивозу, а саме:

1. Жита й пшениці зерном і борошном	137,956.900	пудів, а
2. Вівса й ячменю „ „	123,623.300	„
Разом	261,580.200	„

Останнї 23% вивозу йшли в инші краї Росії.
По українських ґубернїях вивіз подїляв ся так:

Ґубернії	Жита й пшениці	Вівса й ячменю
1. Київщина	7,588.600 пуд.	1,748.200 пуд.
2. Чернигів. (ввіз)	3,291.080 „	4,288.800 „
3. Полтавщина	25,366.000 „	8,594.600 „
4. Волинь	1,893.800 „	(ввіз) 499.200 „
5. Поділлє	9,372.000 „	1,975.600 „
Чистий вивіз	40,929.400 „	16,108.000 „
6. Харківщина	15,843.200 „	5,199.800 „
7. Катеринослав.	52,288.500 „	28,267.400 „
8. Херсонщина	50,702.800 „	56,545.500 „
9. Таврія	49,829.300 „	24,201.400 „
Чистий вивіз	168,663.800 „	114,214.100 „
Разом з 9 ґуб.	209,593.200 „	130,322.100 „

Лївобережні ґубернії дають головним чином припаси для вивозу й з останнїх чотирьох ґубернїй хлїба вивозить ся 83% всїєї скількости. Найменш вивозять хлїба Волинь і Чернигівщина; вони мусять деякі роки купувати хлїб для потреб людмости.

Коли порівняти вивіз за кордон з 9 ґубернїй України з вивозом всїєї Росії головних чотирьох хлїбів, виходить, що:
середнїй вивіз за 5 лїт з Росії 588,453.200 пудів,
а „ „ „ України 261,580.200 „
себто майже 44% хлїба, що вивозив ся за межі Росії, давала Україна.

Останнє, що не вивозить ся, споживаєть ся в Українї. На душу людности, разом з зерном на насїннє, припадає в нас жита й пшениці—13·97 пуда. Встановлену по закону про хлїбну монополїю норму в 15 пудів на душу визнано збільшеною і вона потім циркуляром російського мінїстра харчових справ зменшена до 12 пудів. Питанне про харчову норму для людности у всїх випадках життя і праці ще чекає доскональнїйшого вивчення. Через те на сїй справі зупиняти ся зараз не будемо.

Вирощуванне крупяних хлїбів (проса та гречки) на Українї майже не перебільшує місцевих потреб в сих рослинах і тому вивіз їхніх урожаїв не має великого значіння. Помічаєть ся тільки перевозка врожаїв з одного краю України в инші. Полтавщина дає в рік коло 1,172.000 пуд. гречаних крупів, а Київщина біля двох мілїонів пудів пшона. Инші ґубернії потроху також вивозять та ввозять крупів для місцевих потреб.

Таке в загальних рисах становище на Українї продукції головнїйших хлїбів, стільки врожаїв споживаєть ся й вивозить ся поза межі України. Належні висновки й доповнення до сих відомостей необхідно зробити аґрономічним робітникам нашого хлїборобського боку.

М. П—ко.

(Аґроном і Кооператор,
Другий збірник статей).

Про потребу „Декларації прав народів“.

(До національної проблеми нашого часу).

Чим довше триває війна, тим виразнійше відслонюється ся чисто імперіялїстичний її характер. Навіть ідеольоґія і політична фразеольоґія її починає ставати ся щиріщою й поволі відкидує баляст принадної декорації в формі всіляких гасел, які мали виправдати перед світом і людством найбільший його злочин та божевілле.

Такою принадною декорацією-орнаментом в ідеольоґії сієї війни було також здебільшого гасло визволення поневолених і кріпацьких народів; гасло, яким великодержавні керманичі війни вміло маґнетизували й гіпнотизували поневолені народи, а сї останнї дуже часто неначе в люнатичнім захопленню, як нічні мотильки, летїли сторч головою в безодню кривавого привиду війни.

Від недавнього часу ся імла наївного й романтичного захоплення з одного боку, а програмово-свідомого принаджування з другого—починає спадати та прояснювати ся, а поверх неї показуєть ся справжнє імперіялїстичне глитайсько-хижацьке обличче війни з її справжнїм гаслом: Vae victis! Сими-ж побідженими у першу чергу мають лишити ся всї поневолені та кріпацькі народи, яким не вдало ся здобути міцного панцера державної поволоки.

Чим довше триває війна, тим яснїйше, що поневолені або знову завойовані народи та країни мають стати ся предметом досвідів для всїляких анексіонїстичних експериментів великих народів і держав, котрі у війні добачають засоби не лише до переведення та здїйснення своїх заборчих мрій, але й до виправдання сих останнїх. Політична практика осереднїх держав після берестейського миру й супроти відірваних країн і народів бувшої царської імперії є найлїпшим показчиком сеї справжньої істоти сучасної всесвітньої війни.

Таємні дипльоматичні документи антантського табору, опубліковані большевицьким правительством, є вимовним доказом імперіялїстичних аспірацій серед західних комбатантів сього страшного поєдинку держав і народів.

Тому час, щоб народи, про бутте та долю яких розходить ся в сїй кривавій грі, себто передовсїм поневолені й недержавні народи, прозріли врештї й, доки не пізно, запобігли тому, щоб на майбутнїм світовім мировім конґресї їх справи не полагоджено таким робом, як перед сто роками у Віднї. Щоб знову не повторило ся те, що старий Бебель в 1911 р. зясував, кажучи: „Народи не знають навіть, що з ними дїєть ся, а всеж про їх долю та недолю йде тут саме гра. Сього бути довше не сміє!“

Щоб зорєнтувати ся в ситуації, яка виразнїйше вирисовуєть ся на тлї продовжування війни, слїд насамперед поставити ся критично до всїх гарнозвучних гасел і девіз, котрими жонґлюють безсоромно великі держави й народи-пани. Не слїд забувати, що в часї війни все фальшуєть ся й підроблюєть ся; скрізь всеміцно розпаношив ся нахабний сурроґат. Фальшують ся і підроблюють ся також гасла й постуляти. Їх уживаєть ся просто й цинїчно яко примани для вудочок в цїли зловлення тих, хто „визволює ся“ для нового лишень поневолення. Чи ми не бачили й не чули, як торік гр. Чернїн не лише що прийняв, але навіть пропаґував мирову формулу російської революції: „без анексій та без контрибуцій“ і як формально прийняла її також Нїмеччина! Й щож вони зробили з неї на берестейськім та букарештенськім мирі, про се чейже не треба писати.

Або: як чудово гарно принципіяльно та програмово сформулували большевики „право народів на самоозначенне“ та як їх централїстично-якобінська практика супроти „окраїн“ і „інородців“ (головно України й Фінляндії), що визволюють ся не по їх рецепту, спародіювала фатально та звела в нївець те саме власне їх гасло та принцип! Чи ми не бачимо й не чуємо на кождім кроцї, як по фарисейськи надуживаєть ся гнучкости тих самих провідних засад і гасел, котрими має унормувати ся майбутнє міжнародне й міждержавне житте! Як до кожного з них таємно та для себе роблять ся всїлякі застереження, котрі фактично позбавлюють їх питомого змісту та значіння! Лунає пранадне й заманююче гасло „без анексій“, а побіч нього рівночасно чути убійчий коректив його в формі резервових застережень: „дезанексії“, „реанексії“, „управильнення меж“ тощо.

Або кажеть ся „без контрибуцій“, але під претекстом „управильнення меж“ загарбуєть ся кусник території, що має вартість неабиякого винагородження (напр. мілїярдові румунські лїси, забрані по букарештенськім миру Австро-Угорщиною).

Признаєть ся засада національного плебісциту чи референдума, а рівночасно орґанїзуєть ся фальсифікати народньої волї в формі замовлених заяв самозванних всїляких комітетів, що репрезентують не дану країну або нарід, але тільки кастові й національні інтереси невеликої панської його купки (Згадати лише історію прилучення Бесарабії до Румунії або заходи балтійських баронів щодо прилучення надбалтійських країн).

Таких прикладів шахрайського надуживання найгарнїйших і найсправедливійших гасел і засад під час сеї війни можна-б було навести значно більше. Але хиба для ілюстрації вистарчать і вище зазначені.

Очевидно, що на такім хиткім і сипкім ґрунтї не можна збудувати міцного й певного миру. Таким шляхом марно пробувати досягнути міжнародне братерство, національну свободу й рівність! В сїй облудній атмосферї не може народити ся політична й суспільна справедливість! І се мусять конче усвідомити собі всї поневолені народи, а насамперед народи-кріпаки.

Національне визволенне так само, як і соціяльне, треба уґрунтувати на широкім фундаментї спільного співдїлання. Коли гаслом суспільної боротьби є славетний всесвітнїй заклик: „Пролєтарі всїх країн, зєднайте ся!“, гаслом національно-визвольних прямувань мав би бути анальоґічний поклик: „Поневолені народи-кріпаки всїх країн, спільними силами скиньте кайдани національного ярма“.

Нам розходить ся очевидно не про якесь механїчне перенесенне міжнародньої методи суспільної боротьби в дуже своєрідну сферу сучасних національно-еманципаційних рухів. Ми також не забуваємо великих розбіжностей і не-аби-яких антаґонїзмів поміж сими останнїми, що неначе наперед викликує неможливість спільного поступу поневолених народів. Все се ми розважили та взяли під увагу, висловлюючи вище думку про необхідність співдїлання кріпацьких народів і про потребу, так сказати, зміжнародовлення їх визвольної боротьби.

Отже нам розходить ся не так про зробленнє одноманїтною тактики або механїки сієї боротьби, як передовсїм про витворенне загального, спільного, ідейно-правного ґрунту для сієї останньої. Коротко кажучи йде про ясне сформуловання та спрецизованне досї аж надто гнучкого поняття „права народів на самоозначенне“; про таке точне зясованне його змісту й межей, котре абсолютно виключувало-б свавільне жонґльованне ним і довільне інтерпретованне з боку великодержавної дипльоматії та народів-панів.

Се значить, що треба витворити загальну міжнародню платформу для національних справ, провідні засади якої були-б вказівками для полагодження поодиноких з них з взяттєм під увагу очевидно індивідуальної своєрідности кожної з них. Мимохіть нам пригадуєть ся одна анальоґія з новочасної політичної історії Европи. Маємо на думцї славетну революційну французьку „Декларацію прав людини та громадянина“ (Declaration des droits de l'homme et du citoyen) з р. 1789, сього клясичного, мовляв, катехизму революційної боротьби за громадсько-політичну свободу й конституцію для всеї континентальної Европи.

Зараз саме відчуваєть ся потреба подібної „Декларації прав народів“, у котрій зясовано-б і спрецизовано-б основні засади національного права, а заразом й витворено-б загальний ґрунт для національно-визвольної боротьби поневолених народів. Проєкт сеї „декларації“ найлїпше можна-б виробити на міжнароднїм конґресї всїх поневолених народів (з обох воюючих таборів) десь в невтральній країнї (напр. Швайцарії або Швеції). Потім після вироблення й ухвалення ся „Декларація прав народів“ мала-б переслати ся гаазькому Міжнародньому Мировому Трибуналови, завданнєм якого було-б вплинути на воюючі держави, щоб їх прийнято до міжнароднього права яко обовязуючу норму.

Очевидно наперед слїд сподївати ся, що кожна така спроба міжнароднього унормования національної справи зустрінеть ся наразї з рішучим протестом з боку великодержавних і пануючих народів. Евентуально отже треба буде зорґанїзувати мішану комісію з представників державно-пануючих і недержавних поневолених народів для спільного розглянення й порозуміння щодо сеї „Декларації прав народів“.

В часї війни за найбільшого напруження національних і державних суперечностей якась угода щодо сього наперед здаєть ся утопійною мрією. Без великих перешкод і трудностей очевидно ся справа не полагодить ся. Твердиня „національного февдалїзму“, розуміеть ся, не скапітулює відразу, під ударами першої спільної офензиви кріпацьких народів. Залежатиме від сили демократії й поступових елементів не тільки серед сих останнїх, але й серед усїх народів взагалї, наскільки успішним буде перебіг сеї великої боротьби за національну свободу всїх народів. Задля поводження сеї останньої здобуттє „Декларації прав народів“ безперечно було-б не-аби-яким успіхом, бо через се витворено-б спільний правноідейний ґрунт для її ведення, тактики та стратеґії в поодиноких випадках національно-визвольних прямувань.

Евентуальний мировий конґрес чудово надаєть ся для міжнародньої акції поневолених народів за свою національну свободу. Се власне найвідповіднїйша трибуна, звідки мали-б залунати вперше засади й гасла „Декларації прав народів“ яко основи майбутнього нового міжнароднього права, збудованого в дусї національної справедливости, рівноправности та свободи... Такі міжнароднї акції потребують почину: й не стільки індивідуального, як колективного. В данім випадку ініціятиви напр. визволеного якогось недержавного кріпацького народу.

Недавно ще ми втїшали ся надїєю, що визволеній і воскресшій самостійній Україні та вільному українському народови припаде сей почесний та славетний почин! Що молода Українська Держава, яка так дбайливо й совісно присвятила увагу правної охорони своїх національних меншостей, яка перша рішуче й енерґічно домагала ся миру при евентуальній лїквідації всесвітньої війни, не менш рішуче виступить на мировім конґресї в оборонї своїх прав і поневолених народів загалом, що від неї вийде проєкт вище згаданої „Декларації прав народів“ і відповідного й необхідного зреформования дотеперішнього міжнароднього права в демократичнім новочаснім дусї...

На жаль після недавнїх відомих подій молода Українська Державність сама опинила ся в небезпеці. Тїнь минулости повисла над нею. Хмари ворожої реакції заволокли соняшний обрій її політичної весни... Старі й нові вороги найрадше знову закували-б Україну в кайдани неволї. Не знати отже, чи демократична й народня Україна перед лїквідацією війни матиме знову стільки сили й політичного впливу, щоб могти перед міжнароднїм форумом виступити з ініціятивою, а головно авторитетно в оборонї прав поневолених народів, з думкою „Декларації прав народів!“

Будь як будь, але справа сеї декларації є однаково в інтересї всїх поневолених народів. Вона є незвичайно актуальною та невідложною. Тому всї діячі національного визволення мали-б присвятити їй як найбільшу увагу... Поневолені народи мають тепер забути все, що їх розділює, — всї маловажні суперечки та ворогування — та сконцентрувати свої сили й енерґію для рішучого нападу на твердиню протинаціональної реакції й абсолютизму. Метою їх хай буде здобуттє міжнародньої правно-державної бази для їх визвольних прямувань, а потім уже куди лекшою буде боротьба з поодинокими місцевими проявами національного февдалїзму. Всї поневолені народи-кріпаки хай безумовно й категорично домагають ся „Декларації прав народів“ — сеї майбутньої своєї „Великої Хартії національних свобід“!

Н. В.

Памяти Хведора Вовка.

У Гомелї в дорозї з Петербурга до Київa, куди запросив його академик Вернадський для працї над орґанїзацією Української Академії Наук, помер визначний український учений і громадський дїяч, свідок усього національного українського розвитку від 70 рр. по нинїшнїй день, один з найблизших приятелїв Михайла Драгоманова Хведір Вовк.

Народив ся 1847 р. в с. Крячківцї пирятинського повіту на Полтавщинї. Початкову освіту одержав у нїжинській ґімназії, а вищу на природничім факультетї київського й одеського університетів. Університетську науку скінчив 1871 р. Ще на шкільній лавцї присвятив ся етноґрафічним студіям і „Словарець народнїх українських назв ростин“ опублїкував у 1 т. „Записокъ Южно-Западного Отдѣла Русскаго Географическаго Общества“, одним з фундаторів і дїяльних членів котрого був саме небіжчик. Жива натура Вовка не обмежила ся науковою дїяльністю. Він узяв живу участь в тодїшнїй роботї київської української громади.

В 1876 р. він виеміґрував разом з М. Драгомановим за кордон. Тодї подав у ч. 4 женевської „Громади“ живо змальовану характеристику громадсько-політичних поглядів Шевченка під псевдонїмом „Сїрко“ п. заг. „Т. Г. Шевченко і його думки про громадське життя“. Ся статя дала привід М. Драгоманову зайняти ся порушеною темою в тій самій книжцї „Громади“ в студії „Шевченко, українофіли й соціялїзм“. Тодї-ж брав участь також в еміґрантськім життю і в усяких конґресах.

В 1878 р. покійний повернув ся на Україну й уладжував тут археольоґічні екскурсії по Київщинї й Волинї. Одначе недовго побув на Українї. Вже на другий рік знову виїхав за кордон і тодї побіч політичної дїяльности по всяких еміґрантських ґуртках зібрав велику силу археольоґічного й антропольоґічного матеріялу в своїх мандрівках по Добруджі, Болгарії, Італії тощо. Затїсняючи ся все більше в наукових студіях, він оселив ся в Парижі, працював в Антропольоґічній і Етнольоґічній Школї у проф. де Мортіле й містив по французьких спеціяльних виданнях свої наукові роботи, які здобули йому славу визначного українського ученого.

Щойно 1905 р. дав йому змогу вернути ся до Петербурга, де став професором в університетї й одним з впорядчиків Антропольоґічного й Етноґрафічного Музею ім. Олександра III. В лїтку виїздив Вовк на Україну й невтомно збирав новий матеріял з археольоґії (знамениті розкопки в Мізенї на Чернигівщинї), антропольоґії, етноґрафії й ґеоґрафії. Вислїдом давнїйших і пізнїйших наукових дослїдів покійника були між иншим такі працї з фольклору й етнольоґії: „Окремішнї риси української народньої орнаментики“ в „Трудахъ 3 Археологическаго Съѣзда“ в Київі, „Братанне на Українї“ в „Melusine“, 1891, ч. 8 та рівночасно в львівській „Правдї“ за 1891, „Подорожі й подорожники на Українї“ в „Revue de traditiones populaires“, 1891, XI, „Весїльні обряди та звичаї на Українї“ в „Antropologie“, 1892 (відбитка 150 стор., праця, в якій покійний познайомив західнїх учених з українськими весїльними обрядами), „Задунайська Сїч“ в „Кіевск-ій Старинѣ“, 1883, кн. 1, 2, 4, 6, „Сани в похоронних

обрядах України", 1895, „Українське рибальство в Добруджі", „Знахідки у могилах між Веремєм і Стретівкою і біля Трипілля", „Кавказ і Карпати, деякі проби етноґрафічних зближень", „Магдаленське майстерство на Україні", „Спеціяльні програми до наук етноґрафічних розвідок", „Антропометричні досліди українського населення Галичини, Буковини й Угорщині", а крім того „Етноґрафічні замітки про Болгарію" (в „Русск-ій Мысли") і т. ин. Частина його студій про весільні обряди, переважно українські, появила ся також в болгарськім „Сборник-у за народни умотворения".

Головну частину українських праць надрукував у „Матеріялах до української етнольоґії", видаваних львівським Науковим Товариством ім. Шевченка й редаґованих ним від 1899 р. Підрахунком усієї наукової роботи небіжчика є дві праці в енцикльопедії „Украинскій Народъ", а саме „Антропольоґічні особливости українського народу" й „Етноґрафічні особливости українського народу". Що торкаєть ся згаданої енцикльопедії, він разом з помершим проф. М. Ковалевським і акад. Коршом, а далі з акад. Шахматовим і проф. М. Грушевським, Овсянико-Куликовським і Туган-Барановським приступив до широко закроєного видавництва „Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ". Більше ніж половину з другого тому (лише два томи появили ся досі) займають згадані дві синтетичні праці Вовка.

Попри науковy працю брав Вовк живу участь в життю петербурзьких Українців, забирав голос на українські теми в „Украинскомъ Вѣстникѣ", „Быломъ" і „Украинской Жизни", гаряче віддавав ся виробленню собі з молодіжи учеників і помічників і живо займав ся плянами політичної української праці. Все мріяв про поворот на Україну й, здавало ся, що орґанізація Української Академії Наук у Київі придбає щирого помічника в роботі акад. Вернадського. Знемощілий орґанізм не видержав Дантейських мук теперішнього подорожування з Петрограду до Київа й знаменитий учений, котрого сьогодні просто не заступити в українській науці, заснув навіки серед подорожі, якою зрештою було ціле його життє.

Ученики Покійника повинні мати на увазі те, серед скільки лекших обставин приходить ся їм продовжати невмируще діло Вовка для української науки.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

III. Соціялїзм і національна проблєма.

(Продовженнє)*.

Одною з найцїкавійших праць про відношенне соціялїзму до національної проблєми є безперечно брошура Жореса: „Батьківщина і робітництво" (український переклад видан. У.С.Р.П.), в якій сей великий та ґеніяльний поширювателъ і оригінальний дослїдник новітнього соціялїзму з властивим собі мистецько-поетичним захопленнєм і пластичністю вияснив позитивно орґанїчний звязок між клясовим та національним визволенням нового часу*). Кількома найхарактеристичнїйшими цитатами з сеї знаменитої праці ми зясуємо наймодернїйше та найраціональнїйше становище сучасного соціялїзму до національної проблєми. А як що воно й досі лишаєть ся тільки програмою майбутности (тому, що соціялїстична практика державно-пануючих народів здебільшого все ще силою енерґії порушаєть ся по традиційних шляхах старої ідеольоґії), то тим більшим завданнєм післявоєнного нового Інтернаціоналу буде здійсненне і переведенне у життє чудових думок сього оборонця національної справедливости, який сам став ся жертвою національно-шовінїстичного фанатизму.

„Пролєтаріят не стоїть поза вітчиною"**), каже Жорес. На його думку відомі слова „Комунїстичного Манїфесту", що робітники не мають нїякої вітчини...", були тільки пристрастною фразою, зовсїм парадоксальною і зрештою нещасливою відповідю на напади патріотичної буржуазії, що закидувала комунїзмови тенденцію розбиття вітчини" (стр. 54).

„Було найбільшою недорічністю — зауважає він трохи далї — голосити, що вітчина є байдужною справою для пролєтаріяту в тім часї, коли народи всїх країв змагали рівночасно до національної незалежности і до політичної свободи, що є умовиною революції пролєтаріяту. Народи мусять передусїм творити єдність, щоб могли собою демократично правити; їх не сміють розбивати й поневолювати нїякі останки февдального панування, нїяка брутальна сила наїздника. Пощо прогоняти тиранів, шляхту і клєрикалів, коли деспоти ззовнї можуть знову здушити щойно пробуджену свободу? У Франції, Нїмеччинї й Італії єднаєть ся від часу революції демократія з національністю" (стор. 55—56, цитую з укр. перекладу).

„Демократія і нація — стверджує він ще раз вище висловлену думку—зостають ся завсїди головними умовинами дальшого і вищого розвитку. Сильне і багате поняттє вітчини набирає нового вищого і ширшого значіння. Позірна кріза ідеї вітчини є крізою зросту..." (57).

„Я нїколи не брав траґічно — починає свою розвідку Жорес—парадоксів, які звертають ся проти поняття вітчини. Вітчина се нїяка пережита ідея: ідея вітчини змінюєть ся і глибшає. Я був усе переконаний, що пролєтаріят у своїй найглибшій істоті нїколи не згодить ся з наукою національної неволї... Пролєтаріят, який би зрік ся оборони національної самостійности, а тим самим оборони свого власного свобідного розвитку, не буде мати нїколи сили побідити капіталїзм; а коли він, двигаючи вже ярмо капіталу, візьме ще на себе ярмо завойовника, то не почує в собі навіть охоти піднести свою голову" (стр. 3**).

Наш автор потім дуже цїкаво та переконуючо зясовує національні підвалини та цїхи майбутньої перебудови інтернаціонального життя, слушно констатуючи, що „революційна, інтернаціональна, загальна акція буде мати необхідну національну цїху. В кождім краю зокрема мусїтиме поборoти спеціяльні трудности, а щоб їх перемогти, мусїтиме в кождім краю ужити спеціяльних засобів: питомих сил національної історії, національного духа. Вже минув той час, коли утописти уважали комунїзм штучним цвітом, що може розцвісти ся в якім небудь кліматї після вподоби провідника секти. Нема вже нїякої Ікарії. Соціялїзм не відстає від життя, не відстає від нації; він сам послугуєть ся вітчиною, щоб її перетворити і збільшити. Абстрактний інтернаціоналїзм, що не зважав би на всякі умовини

---

* Пор. ч. 210—11.

*) ...„Національна ненависть — зазначає Бавер у своїм відомім вже нам клясичнім творі — є перетвореною клясовою ненавистю." (стор. 263). „Боротьби народів—каже Реннер у „Проблємах Сходу" (стор. 94)—є клясовими боротьбами".

*) Анальоґічно констатує Реннер: „Неправдою є, немовби робітнича кляса була коли небудь ненаціональна. Як довго буржуазія борола ся рука в руку з нею за єдність і свободу нації, була вона навіть національною в рівнім значінню..." (Цит. збірка статей про нац. справу і т. ин., стор. 22-23).

**) Реннеру своїй дуже актуальній статї „Соціялїстичний імперіялїзм чи інтернаціональний соціялїзм" у цитованій вже тут збірці (Реннер-Гаммер) так само звертає увагу на те, як національне поневоленнє недержавних народів згодом, коли диктатура стає національною політикою, приводить до політичного суспільного утиску працюючого люду пануючого народу, себто звертаєть ся у першій лїнії проти соціялїзму й пролєтарського руху сього останнього: „Щоб Румун, Словак і полудневий Славянин не міг дійти до влади, не може в Угорщині виборче право бути здемократизоване й мадярський робітник мусить також зоставати ся без волї! Щоб Поляки, Фіни, Українці й Кавказці не були вільними, як всї народи, мусить царат поневолювати також всї кляси! Всї великі імперії — на їх чолї римська—виобразували наперед на поневолених і підбитих народах страшний апарат своєї сили, який на закінченнє здушував також свободу у вітчині..." (стор. 80).

боротьби, акції і розвитку кождої поодинокої історичної ґрупи, бувби ще більше штучною і старомодною Ікарією ніж давня“ (Курсив мій. І. Б.).

Жорес добре уплястичнює неможливість якоїсь позанаціональної людности. На його думку „зєдиненнє людства... можна зреалїзувати тільки у формі автономних націй, що осуджують всяке насильство та піддають ся загально-правним нормам*). Але тоді не касуєть ся вітчини, а тільки її ублагороднять ся. Вона підійметь ся до висоти людства та при сїм не втратить своєї незалежности, свободи й питомености...“ (стор. 65). На дальшій сторінці (67) він фільософічно пояснює останню думку, кажучи: „Цїла природа здолу до гори вяжеть ся з підйомом духа; темні сили підіймають ся до світла і перетворюють ся, не пропадаючи. Так само піднесуть ся нації до людськости, а не розпадуть ся. Велика колєктивна сила, велика колєктивна пристрасть зорґанїзованих народів не виладуєть ся у вибухах бутної зарозумілости, а навпаки піддасть ся найвищому законови ладу людства і перейметь ся наскрізь ідеєю праці, справедливости і мира. Але не втратить нїчого з своєї чести.“

З непохитною вірою у гарну будучність людства зясовує великий французький народнїй трибун гармонїчну синтезу поміж пролєтаріятським соціялїзмом та демократичним націоналїзмом. „Таким чином стане вітчина живим дзеркалом, в якім зможе пізнати себе кожда свідомість. А пролєтарі, що довший час мали уділ у вітчинї тільки в части і несвідомо, будуть мати її в цїлости в повнім блеску*). Вітчина буде належати до них вповнї навіть з своєю минувшістю, бо наслїдком великих дїл пролєтарів цїла праця віків доведе до сього, що вони вибють ся на верх в царстві справедливости. Вже нинї не стоять вони поза вітчиною, бо можуть бороти ся у вітчинї, щоб перетворити її після вищої ідеї. Вони стоять на своїм ґрунтї, бо впливають на вітчину, бо інтернаціональний соціялїстичний рух хоронить незалежність націй як націй, бо демократія — форми істнування модерних націй — сприяє змаганням робітників, бо пролєтарі можуть тільки тоді побідити, коли присвоять собі в кождім краю найвищі душевні й духові прикмети і правдиву есенцію національного характеру, бо нове людство може бути тільки тоді богате, й повне життя, коли окремішність кождого народу задержить ся в загальній гармонїї та коли кожда вітчина буде дріжати струнами вселюдської лїри.“ (67—68). Ся майбутня нова вітчина „може розвинути ся тільки через автономію націй, розцвіт демократії і уживтє цїлої сили кождого поодинокого національного духа для нових проблєм, отже дорогою розтягнення ідеї вітчини на цїле людство“ (Курсив мій, як і скрізь в сих цитатах. І. Б.).

Щоб не розтягувати занадто численних і великих виписок з цитованої праці великого французького пророка майбутньої нової суспільности, ми не можемо на жаль наводити тут навіть у виїмках дуже цїкавої позитивної програми його пролєтаріятського націоналїзму (порівн. 69—70 ст. наведеної праці). Тому закінчуємо сю низку цитат його останньою узагальнючою увагою з приводу справи, яка нас тут цїкавить: Інтернаціонал і вітчина відтепер звязані з собою. В Інтернаціоналї має незалежність націй свою найвищу запоруку; а противно Інтернаціонал має в незалежних націях свої найсильнїйші й найблагороднїйші орґани. Можна би сказати: трохи інтернаціоналїзму віддаляє від вітчини, багато інтернаціоналїзму веде назад до вітчини. Трохи патріотизму віддаляє від Інтернаціоналу, багато патріотизму зближає до Інтернаціоналу (стор. 72*).

Ми незайво навели тут сї подекуди численні виписки з цїкавої розвідки Жореса. В них переконуючо зясований орґанїчний звязок поміж новочасною національною ідеєю та соціялїстичними прямуваннями робітничого люду; ясно висловлена думка про повну рівноправність всїх народів. Отже тому відкинено анахронїстичний національний февдалїзм, якому на жаль не рідко ще й досї поклоняють ся соціялїсти пануючих народів (до чого ще вернемо ся), а головно підкреслено природну гармонїю поміж національним та вселюдським, а таким чином переможено мнимий антаґонїзм між націоналїзмом та інтернаціоналїзмом чи космополїтизмом. Жорес вже на штутґартськім конґресї (1907 р.) — отже на конґресї соціялїстичного Інтернаціоналу — підкреслив величезне культурнотворче значінне нації, називаючи її „скарбницею людського ґенїя та поступу“ та зазначуючи, що не в інтересах пролєтаріяту було-б розбити „сє дорогоцїнне начинне людської культури“. На жаль всї гарні та справедливі думки Жореса і на ґрунтї соціялїзму належать ще до рідких виїмків. Бо ревізіонїзм відносно до національної справи і в соціялїзмі здебільшого обмежував ся досї лише сферою абстрактного думання та теорії. В партійній практиці ще залишило ся — особливо-ж в соціялїзмі державнопануючих народів — чимало старого протинаціонального упередження та централїзму. Вже в часї сеї війни зроблено проби (Кунов, Ленш) повороту до первісної протинаціональної марксистської ідеольоґії з очевидною тенденцією знов узасаднити національний „стан посїдання“ пануючих історичних народів, як і рацію буття великих імперіялїстичних держав, щоб опісля скерувати сю теорію проти еманципаційно-національних заходів поневолених кріпацьких народів.

Ів. Бочковський.

(Кінець буде).

*) Дуже цїкаві думки про автономію нації та майбутньо-вільну федерацію народів (Всесвітня Швайцарія) розвинені у численних писаннях Реннера (Пор. між иншими: Нація як правна ідея і Інтернаціонал, 1915, та його розвідки з часу війни у згаданій вище збірцї статей: Національна справа і т. ин.).

*) Цїкаві розвинення сеї думки знаходимо у цитованій тут моноґрафії Бавера „Досоціялїстична суспільність — після його уваг — не матиме вповнї розвиненої нації тому, що широкі народнї маси стоять ще поза її обсягом. По. перше соціялїзм—ся еволюційно-національна політика.. сучасної робінничої кляи“ приведе до витворення суспільно-національного орґанїзму. Соціялїзм бо не тільки що не хоче ставити перепон дальшому розвиткови національного характеру, але навіть змагає до того, щоб з цїлого народу зробити поперше націю, дати йому можливість розвинути ся в націю. Йому розходить ся не тільки про розвиток націй, але про розвиток цїлого народу в націю (Стор. 160. Курсив мій. І. Б.).

*) До такого самого висновку приходить також К. Кавтський у своїй оригінальній розвідці „Національність і Інтернаціональність“, 1915, де він, резюмуючи свої уваги з сього приводу, каже: Одним словом, найбільші інтернаціональні елємєнти в нації є одночасно також в ній найбільше національними (стор. 30)

Вісти.

Ратифікація мирового договору між Болґарією і Україною. Дня 15 липня відбула ся у Відні виміна ратифікації мирового договору між Болґарією і Україною. Виміни довершили посол Української Держави Вячеслав Липинський і лєґаційний радник болґарського посольства Джебаров.

Привітальна телєґрама Українського Національно-державного Союзу до шведського народу з приводу 209 річниці полтавського бою така: „Parties Ukraïniennes réunies en Conseil National, à l'occasion de la bataille de Poltava envoient aux anciens alliés et fréres d'armes cordiales salutations et espèrent que la Suède et l'Ukraïne, libres es égales, se trouveront de nouveau dans l'avenir prochaine alliées du même coté, luttant pour meilleur avenir des peuples. Conseil National Ukraïnien à Monsieur le Président du Conseil des Ministres, Stock-

holm". (Українські партії, обєднані в національну Раду, з нагоди річниці полтавського бою шлють бувшим союзникам і браттям по зброї сердечний привіт і плекають надію, що Швеція й Україна, вільні й рівні, знову незабаром зустрінуть ся і поруч стануть до боротьби за кращу долю народів. Українська Національна Рада. Панови голові ради міністрів, Скокгольм).

З приводу вбивства німецького посла в Москві гр. Мірбаха вислав гетьман Скоропадський німецькому цісареви таку телеґраму: „Його Величности цісареви німецькому, королеви пруському Вільгельмови II. Прошу Вашу Цісарську й Королівську Величність всемилостиво дозволити мені висловити від мого імени й імени українського народу наш глибокий жаль з приводу зрадницького вбивства, жертвою котрого став посол Вашої Величности в Москві. Український народ, що наново розпочав своє державне життє при могутній підмозі німецької держави, жалїє над стратою того дїяча, котрий завше виявляв себе приятелем всїх Українців. Гетьман усієї України Павло Скоропадський."

У відповідь на се одержав гетьман таку телеґраму: „Від Його Величности цісаря німецького Гетьманови всієї України Павлови Скоропадському. Прошу прийняти мою глибоку подяку за спочуттє, яке Ви від свого, а також від імени українського народу висловили менї з приводу обурюючого злочину, який зроблено в Москві супроти мого посла".

Проф. Кайндль про холмську справу. Професор празького університету др. Кайндль помістив в „Tagepost", в півофіціяльнім орґані австро-угорського міністерства закордонних справ, який виходить в Ґрації, статю, зміст якої такий: Поляки домагають ся прилучення до Польщі цїлої Холмщини, але вже один погляд на мапу поучує кожного, що Холмщина не зачисляєть ся зовсїм до старого польського корінного краю, а се каже польський учений Ґльоґер в своїй історичній ґеоґрафії Польщі (Краків, 1903). „Холмщина є часть українського воєводства. Її область була в X столїттю ареною, де поборювали ся взаїмно впливи Поляків і Рюриковичів. По монґольськім нападі прийшов ще й литовський вплив. Коли польський король Казимир Великий прилучив Червону Русь 1340 р. до Польщі, почались боротьби між нею і Литвою за Холмщину й Волинь. Казимир позискав наслїдком договору з Ольгердом Холмщину, але полишив її белзькому князеви. Коли-ж сей показав ся ворожо настроєним до Польщі, здобув Людвик, наслїдник Казимира, 1377 р. сю землю і прилучив до Польщі. Потім злучено її з Руським Воєводством". Се вистарчає, щоб доказати, що та земля не є зовсїм корінно-польською, так само, як Східня Галичина й инші области, які Поляки здобули і які наслїдком законних договорів втратили. Як стоїть справа з населенням Холмщини? Грубешівський повіт має Українців 66%, Поляків 24%, томашівський 52 і 37, холмський 38 і 38, білґорайський 22 і 68, замостенський 9 і 82, красноставський 6 і 83, володавський 64 і 20, більський 48 і 38, константинівський 22 і 55, радимський 5 і 87%. Отже й етноґрафічно не є се чисто-польський край, а радше край, який треба поділити між Польщею і Україною, що й має стати ся. Коли ж Поляки зголошують свої права до сїєї землї ізза певного проценту в нїй свого населення, то оскільки більше мають право Українці жадати визволення Східньої Галичини зпід польської власти. Тут є 62% Українців і 34% Поляків. До того була Східня Галичина (Галич) до 14 столїття одним з найповажнїйших українських князївств. Се правдива стара українська земля. Проф. Кайндль кінчить: Як Буковину, котра до 1786 р. підлягала львівському ґубернаторови, вже 1849 р. віддїлено з її користю від Галичини, так може стати ся також і з Східньою Галичиною Поляки і так нїколи не будуть вдоволені. Тим менше їм можна відступити цїлу Галичину.

Від комісії в справах полонених. До комісії в справах полонених надходять відомости, що в звенигородськім та васильківськім повітах зявились на ярмарках „фактори", які беруть по 500 карб. за викуп з неволї полонених або за дозвіл поїхати до них за кордон. Треба припускати, що такі „фактори" працюють і по инших повітах.

Комісія отсим повідомляє, що всї справи про поворот полонених належать виключно до неї й що вона вживає найрішучійших заходів, щоб приспішити й налагодити як евакуацію полонених, так і допомогу їм харчами, відновити кореспонденційний звязок, пересилку пакунків та грошей. 4-го червня відіслано перший транспорт харчів для полонених у Нїмеччинї й Австро-Угорщинї, запрохано громадські орґанїзації взяти участь в полїпшенні долї полонених як під час пробування їх за кордоном так і при евакуації та після повороту їх додому.

Комісія попереджає лехковірне населенне не витрачати ся марно на „аблакатів" і терпеливо дожидати ся повороту своїх родичів додому. Сей поворот провадить ся на підставі умов між державами, а не темною дорогою, на яку штовхають „фактори".

До сього часу прибували до нас поки-що інваліди та хворі, але незабаром почнеть ся евакуація й здорових з Австро-Угорщини та Туреччини; заходи перед иншими державами про поворот здорових полонених роблять ся. Для вирішення всїх питань, звязаних з евакуацією полонених на місцях, обороною їх інтересів, харчовою допомогою і т. п. незабаром виїдуть за кордон спеціяльні комісії. Для того, щоб була можливість сим комісіям вишукати по мішаних таборах з полоненими Росіянами громадян України в тих випадках, коли полонені Українці з політичних міркувань бояли ся заявити себе Українцями, комісія свого часу звертала ся до відповідної української влади на місцях за відомостями про всїх полонених Українців. Оскільки такі відомости серед населення якоїсь місцевости ще не зібрані, необхідно надсилати їх просто до комісії по справах полонених при головнім штабі, вказавши імена, по батькови та призвище полоненого, старшина він чи козак, якої ґубернії, повіту та села, державу, в якій тепер перебуває, і табор (лагер). Ось сї відомости можуть стати в пригоді комісії й приспішити поворот полонених додому, а не заходи шахраїв, що дбають, щоб лише покористати ся з людського лиха.

Голова комісії Сиротенко.

На упорядкуваннє могили Т. Шевченка Київська Ґуберньська Народня Управа ухвалила асиґнувати 2,176.500 карбованців. За сю суму мають на думцї виробити плян упорядкованнє могили, повести бурковану греблю з Київа до могили, збудувати залїзно-бетонові сходи до берега Днїпра з могили, наладити постачанне води туди, де поховано Шевченка, та зробити місток над яром „Кобзарь". Згадана управа ухвалила звернути ся до всїх земств України з закликом перевести асиґнування на упорядкуваннє могили Шевченка.

Курси для підготовки керовників історичними екскурсіями відчинила просвітня комісія київського українського університету в липнї с. р. Викладають ся: 1) Історія Київа: а) доісторичного, б) княжих часів, в) козацької доби. 2) Історія українського мистецтва. 3) Іконоґрафія. 4) Українська палеоґрафія. 5) Київські музеї та книгозбірнї. 6) Історичні околиці Київа. 7) Методика екскурсій. 8) Історія освіти на Українї й т. ин. Улаштовуєть ся цикль екскурсій по Київу й околицях під керуваннєм знавців. На лекторів запрошено: проф. Павлуцького, В. Прокоповича, В. Козловську, Т. Ернста, Біляшевського, А. Грабара.

Зміст: Дві манїфестації.—М. Сивий. Анатема.—Гетьман Павло Скоропадський про актуальні справи на Українї.—Закон про українське громадянство. — З поезій полоненого М. Капельгородського. — Др. Остап Грицай. Михайло Коцюбинський. — М. П—ко. Хлібна продукція на Українї. — Н. В. Про потребу „деклярації прав народів" (До національної проблєми нашого часу). — Памяти Хведора Вовка. — Ів. Бочковський. Національна справа. III. Соціялїзм і національне питаннє. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарнї Адольфа Гольцгавзена в Відні. —